

PRZEMYSŁAW MAKAROWICZ

OSADA LUDNOŚCI KULTURY TRZCINIECKIEJ W BABIEJ, WOJ. KONIŃSKIE, STANOWISKO 6

WSTĘP

W latach 1981 – 1983 ekspedycja archeologiczna kierowana przez mgr Krzysztofa Gorczycę z Muzeum Okręgowego w Koninie¹, przy współudziale studentów ówczesnej Katedry Archeologii UAM w Poznaniu przeprowadziła w Pradolinie Środkowej Warty (rejon polderów Osieca i Barłogi) badania ratowniczo – sondażowe, związane z planowanymi na tym terenie pracami melioracyjnymi. Akcję wykopaliskową poprzedziła szczegółowa inwentaryzacja powierzchniowa źródeł archeologicznych z wzmiankowanych obszarów, dzięki której zarejestrowano szereg punktów osadniczych z różnych epok: począwszy od mezolitu aż po wczesne średniowiecze. Zadaniem przedsięwziętych badań było uzyskanie bliższych informacji o charakterze i chronologii zagrożonych destrukcją stanowisk. W ramach tejże akcji dokonano m. in. sondażowego rozpoznania stanowiska 6 w Babiej, gm. Rzgów. Udokumentowano na nim relikty osadnictwa (osiedli) ludności z epoki mezolitu, a także kultury pucharów lejkowatych, kultury trzcinieckiej (KT) oraz społeczeństw z okresu wczesnego średniowiecza. Wybrane materiały z omawianego stanowiska były częściowo prezentowane przez R. Szulczyńskiego w ramach monografii osadnictwa z II okresu epoki brązu w Pradolinie Środkowej Warty².

Celem przedkładanego opracowania jest przedstawienie oraz interpretacja kulturowo – chronologiczna i genetyczna – funkcjonalna źródeł pochodzących z wczesnobrązowego etapu zasiedlenia stanowiska. Zadanie to utrudnił nieco brak możliwości analizy całości materiałów z tego okresu. Stan ów, tj. brak kompletnych informacji zaznaczono każdorazowo w zestawieniach tabelarycznych.

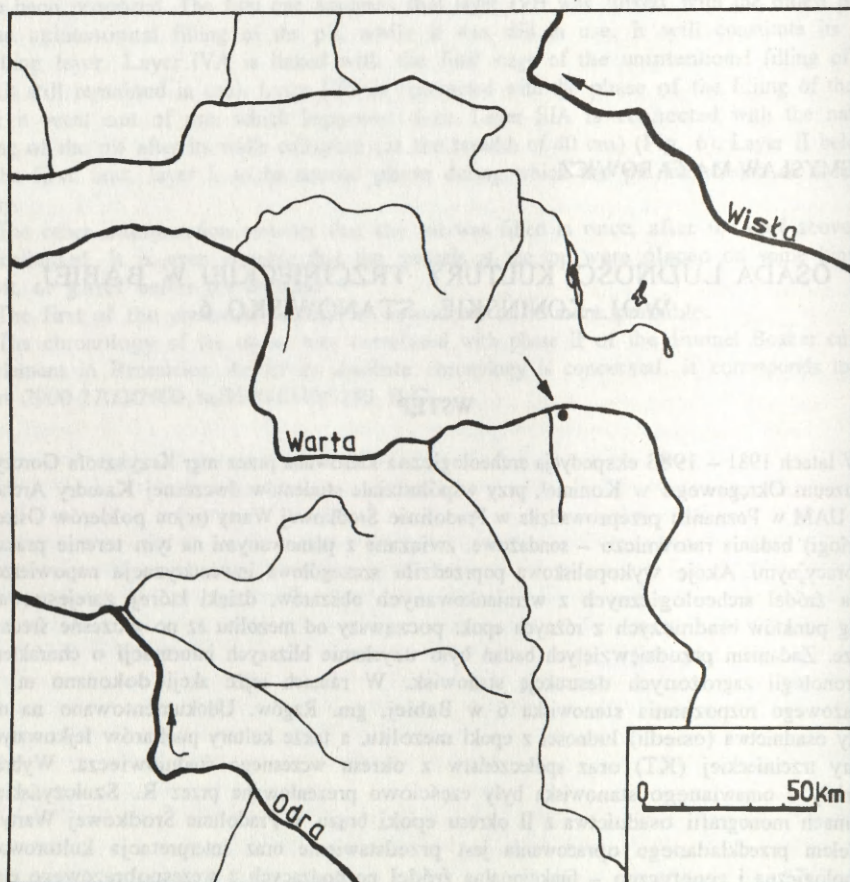
Prezentowana praca składa się z dwu głównych części. W pierwszej zawarto ogólne informacje o charakterze i położeniu stanowiska oraz metodyce badań (rozdział I), a także przedstawiono pozyskane materiały źródłowe (rozdział II). W części drugiej dokonano identyfikacji chronologiczno – kulturowej opisanych źródeł, podjęto też zagadnienie genezy (rozdział III) oraz interpretacji funkcjonalnej osadnictwa wczesnobrązowego.

¹ Autor pragnie serdecznie podziękować Panu mgr Krzysztofowi Gorczycy za udostępnienie materiałów oraz cenne wskazówki.

² Szulczyński 1986, katalog, poz. 1. Uprzejmie dziękuję Panu mgr Ryszardowi Szulczyńskiemu za zgodę na korzystanie z Jego niepublikowanej pracy magisterskiej.

I. CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA I JEGO OTOCZENIA. METODA BADAŃ

Stanowisko 6 w Babiej, gm. Rzgów leży w obrębie równoleżnikowego odcinka Pradoliny Warty (ryc. 1), będącego – w tym rejonie Niżu Polski – częścią rozległej Pradoliny Warsza-

Ryc. 1. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Położenie stanowiska

Fig. 1. Babia, Konin province, Site 6. Location of the site.

wsko-Berlińskiej³. Pod względem regionalizacji fizycznogeograficznej stanowisko jest usytuowane na terenie wschodniej partii Kotliny Pyzderskiej⁴, stanowiącej południowo – wschodnią część Niziny Wielkopolskiej⁵.

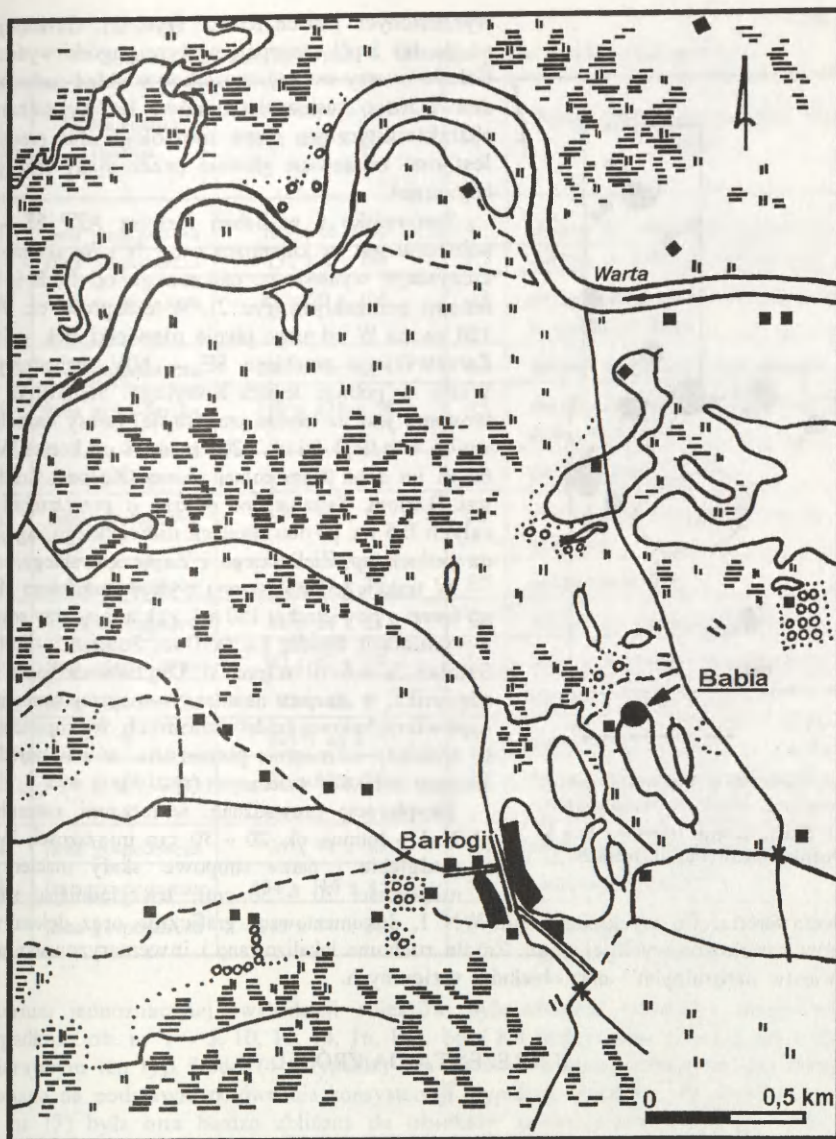
Pradolina Środkowej Warty rozciąga się na osi E – W, od kolana Warty pod Kołem, aż po rejon dawnej bifurkacji w okolicach Mosiny⁶. Jej granice – N i S tworzą Wysoczyzny:

³ Krygowski 1958; Bartkowski 1970.

⁴ Krygowski 1958; 1961

⁵ Krygowski 1958; 1961; Bartkowski 1970

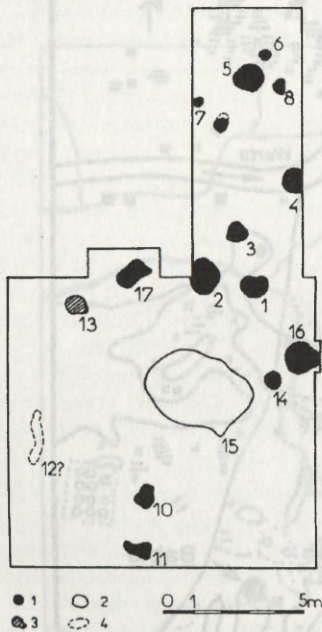
⁶ Bartkowski 1970, s. 327n.

Ryc. 2. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Stanowisko i jego otoczenie.
 Fig. 2. Babia, Konin province, Site 6. The site and its vicinity.

Gnieźnińska i Kaliska, zbudowane z utworów morenowych i pokryte glebami bielcowymi⁷. Pradolina posiada wykształcone poziomy terasowe (terasy: górną, środkową i denną), z których szczególnie środkowy charakteryzuje się występowaniem obszarów zwydmionych. Dno pradolinne, generalnie płaskie, zajmują obecnie podmokłe łąki oraz pola orne, usytuowane na lekko

⁷ Krygowski 1958.

Ryc. 3. Babia, woj. konińskie, stan. 6.
Dystrybucja obiektów wziemnych.

Fig. 3. Babia, Konin province, Site 6.
Distribution of dug-in features.

nachylenia terenu. Po wyeksplorowaniu WN I, dokumentowano graficznie oraz dokonywano pomiarów wysokościowych jej spągu. Źródła ruchome lokalizowano i inwentaryzowano w obrębie warstw naturalnych¹ oraz obiektów wziemnych.

II. PREZENTACJA ŹRÓDEŁ

A. ŹRÓDŁA NIERUCHOME

Ogółem na stanowisku zarejestrowano 17 obiektów wziemnych, z czego z wczesną epoką brązu można wiązać bezspornie 14 z nich, natomiast kolejne 2 – w sposób mniej wiarygodny (ryc. 3). Jeden z obiektów (nr 15) pochodził z okresu wczesnego średniowiecza.

¹ Bartkowski 1978, s. 17.

⁹ Szulczyński 1986, s. 12.

¹⁰ Kwalifikacja na karcie AZP. Analiza ukształtowania powierzchni terenu na mapie w skali 1:10 000 pozostawia jednak wątpliwości w tej kwestii (alternatywnie: terasa zalewowa).

¹¹ Źródła ruchome inwentaryzowano w Sondażach 2 i 2a łącznie (w obrębie obu warstw naturalnych).

Tabela 1.

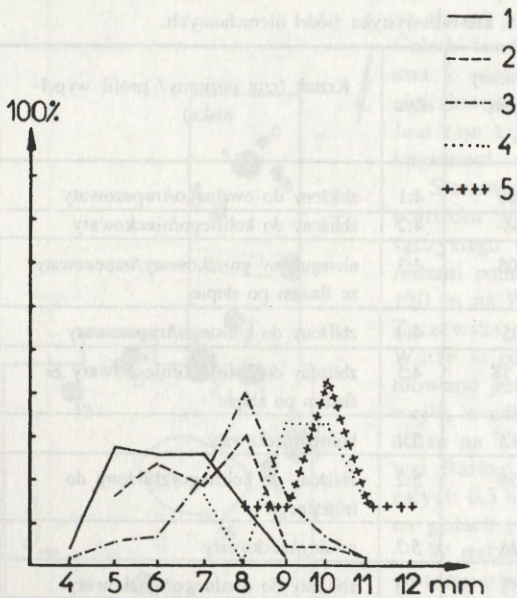
Babia, woj. konińskie, stan. 6. Charakterystyka źródeł nieruchomości.

Nr obiektu	Domniemana funkcja	Maksymalne wymiary (dł.x szer. x głęb. w cm)	Ryc	Kształt (rzut poziomy/ profil wypełniska)
1	jama gospodarcza	105 x 65 x 80	4:1	zbliżony do owalnego/trapezowaty
2	jama gospodarcza	130 x ? x 68	4:2	zbliżony do kolistego/nieckowaty
3	jama gospodarcza	82 x 70 x 105	4:3	nieregulamy gruszkowaty/trapezowaty ze śladem po słupie
4	jama gospodarcza	90 x ? x 105	4:4	zbliżony do kolistego/trapezowaty
5	jama gospodarcza	110 x 104 x 38	4:5	zbliżony do kolistego/nieckowaty ze śladem po słupie
6	dolek posłupowy	50 x 50 x 32	5:1	kolisty/nieckowaty
7	dolek posłupowy	38 x 34 x 36	5:2	zbliżony do kolistego/zbliżony do trójkątnego
8	dolek posłupowy	58 x 44 x 26	5:3	owalny/nieckowaty
9	dolek posłupowy	84 x 64 x 35	5:4	zbliżony do owalnego/nieckowaty
10	jama gospodarcza	90 x 52 x 25	5:5	zbliżony do owalnego/nieregulamy
11	jama gospodarcza	92 x 45x ?	5:6	zbliżony do owalnego/?
12	?	195 x 44 x ?	3	nieregulamy
13	jama gospodarcza	82 x 62 x 18	5:7	zbliżony do owalnego/zbliżony do nieckowatego
14	jama gospodarcza	76 x 74 x 30	5:8	zbliżony do kolistego/nieckowaty
16	jama gospodarcza	134 x 116 x 150	5:9	owalny/trapezowaty
17	jama gospodarcza	110 x 84 x 20	5:10	zbliżony do owalnego/trapezowaty

Kryterium jednoznacznej kwalifikacji obiektów była obecność ceramiki naczyniowej (10 przypadków; ob. nr 1 – 5, 10, 11, 14, 16, 17), bądź ich funkcjonalne powiązanie z obiektem zawierającym ten typ źródeł (4 przypadki; ob. nr 6 – 9). Mniej jednoznacznej kwalifikacji dokonano na podstawie porównania konsystencji wypełnisk obiektów. W jednym przypadku (ob. nr 13) była ona bardzo zbliżona do obiektów zawierających ceramikę. Dane charakteryzujące źródła nieruchome przedstawiono w tabeli 1 oraz na rycinach 4 i 5, propozycje interpretacji funkcjonalnej układu obiektów wziemnych przedstawiono natomiast w końcowym rozdziale pracy.

B. ŹRÓDŁA RUCHOME

Materiały mobilne reprezentowane są przez ceramikę naczyniową, wyroby krzemienne oraz polepę (tabela 2). Pośród tych trzech rodzajów źródeł jedynie ceramika stwarza podstawy do jednoznacznej kwalifikacji kulturowej. Problematyczna wydaje się natomiast przynależność taksonomiczna materiałów krzemianych. Wstępny przegląd tej kategorii źródeł

Ryc. 4. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Korelacja parametru II (granulometria domieszki) i VI (grubość ścianek naczyń):

1 - domieszka drobna; 2 - domieszka drobna>średnia; 3 - domieszka drobna>średnia i gruba; 4 - domieszka średnia>drobna i gruba; 5 - domieszka gruba>drobna i średnia.

Fig. 4. Babia, Konin province, Site 6. Correlation of parameter II (admixture granulometry) and parameter VI (thickness of vessel sides):

1 - fine admixture; 2 - fine>medium admixture; 3 - fine>medium and coarse admixture; 4 - medium>fine and coarse admixture; 5 - coarse>fine and medium admixture.

ujawnił, iż bezwzględnie ich większość należy łączyć z wcześniejszym osadnictwem na stanowisku: mezolitycznym i neolitycznym. Jedyne 16 wyrobów (niecałe 8%) pochodzi z obiektów, przy czym wiele z nich nie posiada jednoznacznego „pokroju” wczesnobrązowego¹². Fakt ów sugeruje możliwość wtórnego zalegania części wyrobów krzemiennych w wypełniskach obiektów wczesnobrązowych. Wobec tych wątpliwości, jak również z powodu braku możliwości przeprowadzenia specjalistycznych analiz porównawczych¹³ zdecydowano, by w niniejszym opracowaniu nie uwzględniać materiałów krzemiennych, zwłaszcza, iż ewentualne wnioski miałyby niewielkie znaczenie (z powodów wyżej wyszczególnionych) dla uwiarygodnienia interpretacji chronologiczno – kulturowej¹⁴. Wątpliwości rodzą się też w przypadku kwalifikacji fragmentów polepy pochodzących z warstwy ornej, jako reliktu osadnictwa wczesnobrązowego. Nikła liczebność oraz brak powiązania z obiektami ziemnymi są wystarczającymi przesłankami pominięcia tej kategorii źródeł ruchomych w dalszych analizach.

Wobec powyższych ograniczeń bazy źródłowej, dominujące znaczenie

analityczne posiadają źródła ceramiczne; one też odgrywają decydującą rolę w procedurze identyfikacji chronologiczno – kulturowej.

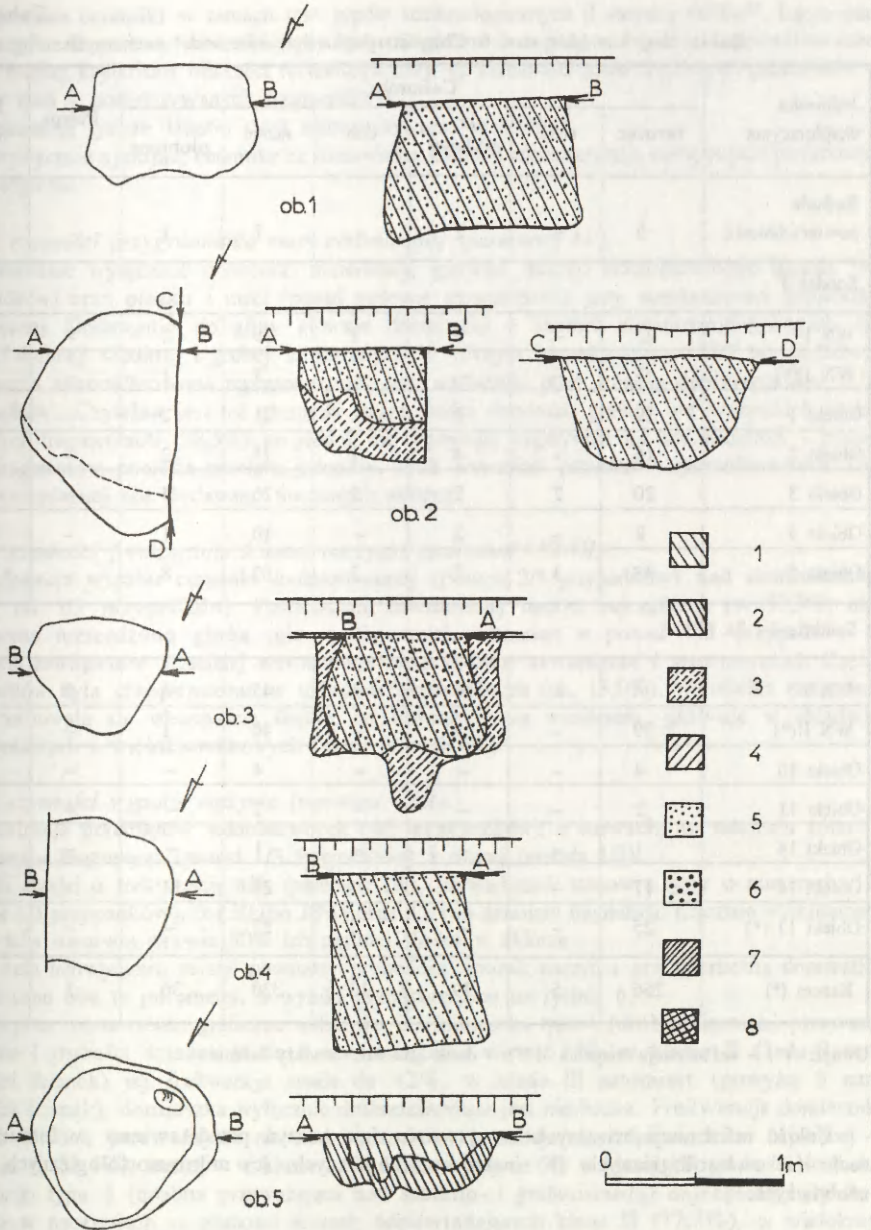
1. Ceramika naczyńowa.

Ogółem odnotowano na stanowisku 320 fragmentów ceramiki, w tym 266 brzuśców, 39 krawędzi wylewu, 10 den i 5 uch, o wadze 2560 g (co daje wysoki współczynnik rozdrobnienia wynoszący 0,085¹⁴). Jedyne na 36 fragmentach zarejestrowano zdobienia. W wypełniskach obiektów odnotowano 196 fragmentów, natomiast w „warstwie” – 124 (stosunek 1,6:1). Ogólną charakterystykę jakościowo – ilościową źródeł ruchomych zawiera tabela 2.

¹² Dziękuję Panu mgr Mariuszowi Kowalewskiemu z Instytutu Archeologii UW za Jego opinię, dotyczącą charakteru wyrobów krzemiennych ze stanowiska.

¹³ Wynika to z obecnego stanu badań nad tzw. krzemieniarstwem schyłkowym, odzwierciedlającym ciągle jeszcze początkowy etap jego poznania. Na ten temat szerzej np. Budziszewski 1989, s. 49; 1991; Dąbrowski 1987, s. 10; Kopacz 1987; Bednarz 1992; Guzyński 1993.

¹⁴ Iloraz liczby fragmentów i ich wagi.

Ryc. 5. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Rzuty poziome i profile obiektów wziemnych.

Legenda: 1 - gleba silnie zbielicowana (szara) zmieszana z piaskiem drobnoziarnistym (skalą macierzystą); 2 - gleba bardzo mocno zbielicowana (jasnoszara) zmieszana z piaskiem drobnoziarnistym; 3 - gleba słabo zbielicowana (brązowa) zmieszana z piaskiem drobnoziarnistym; 4 - gleba s albo zbielicowana (brązowa) zmieszana z glebą silnie zbielicowaną (szarą); 5 - rozłusowane węgle drzewne; 6 - drobnoziarnisty białawy piasek (skala macierzysta); 7 - gleba s albo zbielicowana (brązowa) zmieszana z glebą średnio zbielicowaną (jasnobrązową); 8 - sfer-turbowana warstwa spalenizny

Fig. 5. Babia, Konin province, Site 6. Horizontal outlines and cross-sections of dug-in features.

Legend: 1 - podsol (grey) mixed with fine sand (base sediment); 2 - podsol (light grey) with fine sand; 3 - podsol-like soil (brown) with fine sand; 4 - podsol-like soil (brown) mixed with podsol (grey); 5 decomposed charcoal; 6 - fine whitish sand (base sediment); 7 - podsol-like soil (brown) mixed with podsol (light brown); 8 - disturbed burnt layer

Tabela 2.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Charakterystyka ilościowa źródeł ruchomych.

Jednostka eksploracyjna	Ceramika						Polepa	Krze- mienie
	brzuśce	ucha	kr. wylewu	dna	razem	fr. zdobione		
Badania powierzchniowe	5	-	2	-	7	1	-	-
Sondaż 1								
WN I	25	-	3	1	29	2	-	40
WN II(*)	3	-	-	-	3	1	-	6
Obiekt 1	19	-	2	-	21	2	-	5
Obiekt 2	16	-	4	1	21	2	-	3
Obiekt 3	20	2	2	2	26	3	-	2
Obiekt 4	8	-	2	-	10	1	-	-
Obiekt 5	48	3	7	2	60	8	-	-
Sondaże 2 i 2a (**)								
WN I	34	-	10	1	45	4	3	96
WN II(*)	39	-	1	-	40	1	-	43
Obiekt 10	4	-	-	-	4	-	-	2
Obiekt 11	2	-	-	-	2	-	-	-
Obiekt 14	1	-	-	-	1	-	-	2
Obiekt 16	17	-	6	1	24	11	-	2
Obiekt 17 (*)	25	-	-	2	27	-	-	-
Razem (*)	266	5	39	10	320	36	3	201

Uwagi: (*) – informacja niepełna (**) – dane dla obu sondaży łącznie

Całość informacji wiązanych z wytwórczością naczyń przedstawiono w formie opisu cech: (a) technologicznych, (b) makromorfologicznych, (c) mikromorfologicznych, i (d) zdobniczych.

a. Technologia.

Identyfikację cech technologii oparto na postępowaniu analitycznym zaproponowanym przy rekonstrukcji systemów technologii ceramiki neolitycznej¹⁵ i wczesnobrązowej¹⁶ z terenu Kujaw. Wersja „wczesnobrązowa” tej procedury – na obecnym etapie jej tworzenia – ma na celu

¹⁵ Czerniak, Koško 1980.

¹⁶ Czebreszuk 1982, s. 26n.

pogrupowanie ceramiki w ramach tzw. typów technologicznych II stopnia (tIIIs)¹⁷. Łączą one poszczególne fragmenty ceramiki (typy technologiczne I stopnia) w bardziej zgeneralizowane klasy, według kryterium bliskości technologicznej, tj. zbieżności poszczególnych parametrów – stanów cech – porównywanych fragmentów¹⁸.

Frekwencje tychże stanów cech zaprezentowano w tabeli 3.

Statystycznie ujmując, ceramikę ze stanowiska Babia 6 charakteryzują następujące preferencje technologiczne.

Grupa czynności przygotowania masy ceramicznej (parametry I-V).

Stosowanie wyłącznie domieszki mineralnej, głównie tłucznia różnobarwnego (ponad 3/4 przypadków) oraz piasku i miki (ponad połowa przypadków), przy nieobecności domieszki organicznej. Dodawanie do gliny głównie domieszki o ziarnach nieznormalizowanych, j. frakcji: drobnej, średniej i grubej, zmieszanych w różnym stosunku (ponad 2/3 przypadków). Domieszka znormalizowana reprezentowana jest wyłącznie przez frakcję drobnoziarnistą (1/3 przypadków). Czytelna jest też obecność dużej ilości domieszki prawie we wszystkich analizowanych fragmentach (98,5%), co jednak nie wpłynęło negatywnie na ich spoiłość – ponad 90% fragmentów posiada przełom jednolity, brak natomiast przełomów gruzelkowatych. Do masy ceramicznej nie dodawano tłuczonych skorup.

Grupa czynności formowania ścianek naczyń (parametry VI-VII).

Preferencja wyrobu ceramiki średniościennej (prawie 2/3 przypadków) nad cienkościennej (mniej niż 1/3 przypadków). Powierzchni zewnętrznej naczyń najczęściej (w 97,3%) nie pokrywano rozrzedzoną gliną (nie angobowano), natomiast w ponad 1/5 przypadków – gładzono zewnętrznie (rzadziej wewnętrznie oraz łącznie: zewnętrznie i wewnętrznie). Część fragmentów była chropowata w układach wertykalnych (ok. 13,0%), niewielka natomiast ilość cechowała się obecnością śladów po obmazywaniu wiechciem, głównie w układach horyzontalnych i wielokierunkowych (nieco ponad 4%).

Grupa czynności wypału naczyń (parametr VIII).

Dominacja przełomów jednobarwnych (4/5 przypadków), o barwach: w odcieniu żółto – czerwono – brązowym (ponad 1/3 fragmentów) i szarej (niecała 1/3).

Jeśli chodzi o frekwencję tIIIs (parametr IX), to większość stanowią typy o numerach: 18 (prawie 1/3 przypadków), 5 i 30 (po 18%) oraz 35 (co dziesiąty fragment). Łącznie wymienione cztery tIIIs stanowią prawie 80% ich ogólnej ilości w zbiorze.

W celu uchwycenia relacji pomiędzy grubością ścianek naczyń i granulometrią domieszki skorelowano oba te parametry, a wyniki przedstawiono na rycinie 6.

Powyższe zestawienie graficzne wskazuje, iż domieszka typu 1 (drobnoziarnista) przeważa w klasie I grubości ścianek (4 do 6 mm) osiągając wartość 58%, w klasie II (7 do 9 mm grubości ścianek) jej frekwencja spada do 42%, w klasie III natomiast (powyżej 9 mm grubości ścianek), domieszka wyłącznie drobnoziarnista jest nieobecna. Frekwencja domieszek typu 2 (drobna przeważająca na średnioziarnistą) kształtuje się odpowiednio: najwięcej – w klasie II (53,4%), mniej – w klasie I (39,6%), a jedynie 7% w klasie III grubości ścianek. Domieszki typu 3 (drobna przeważająca nad średnio- i gruboziarnistą) najczęściej były stosowane w naczyniach o grubości ścianek odpowiadających klasie II (77,3%), w wielokrotnie mniejszym wymiarze w klasie I (14%), najmniejszym natomiast w klasie III (8,7%). Domieszki typu 6 (średnia przeważająca nad drobno- i gruboziarnistą) dodawane były wyłącznie do naczyń o grubości ścianek wynoszącej powyżej 6 mm (po 50% w II i III klasie). Wreszcie domieszki typu 8 (gruba przeważająca nad drobno- i średnioziarnistą) stosowano najczęściej

¹⁷ Czebreszuk 1987, s. 206n.; Makarowicz 1989, s. 13n; 1993, s. 119n.

¹⁸ Czebreszuk 1987, s. 206.207.

Tabela 3.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Frekwencja cech technologii ceramiki.

Cecha technologii	Stany poszczególnych cech	Frekwencja
I. Rodzaj domieszki	1. domieszka organiczna	-
	2. domieszka mineralna	100%
	21. jw. piasku	59,0%
	22. jw. tłucznia kamiennego	100%
	221. jw. różnobarwnego	77,4%
	222. jw. o barwie białej	11,4%
	223. jw. o barwie różowej	11,2%
	23. domieszka miki	54,4%
	II. Granulometria domieszki	1. drobna (do 1 mm)
2. drobna > średnia		20,5%
3. drobna > średnia i gruba		36,3%
4. średnia > drobna		-
5. średnia (od 1 do 2 mm)		-
6. średnia > drobna i gruba		6,2%
7. średnia > gruba		-
8. gruba > drobna i średnia		3,6%
9. gruba > średnia		-
10. gruba (powyżej 2 mm)		-
III. Ilość domieszki	1. mała	1,5%
	2. duża	98,5%
IV. Charakter uwarstwienia przelomu	1. jednolity	91,7%
	2. warstwowany	8,3%
	3. gruzłkowaty	-
V. Domieszka szamotu	1. obecna.	-
	2. nieobecna.	100%
VI. Grubość ścianek naczynia	1. cienkościenne (4 do 6 mm)	30,4%
	4 mm	1,4%
	5 mm	12,2%
	6 mm	16,8%
	2. średniościenne (7 do 9 mm)	61,2%
	7 mm	6,6%
	8 mm	27,0%
	9 mm	7,6%
	3. grubościenne (powyżej 9 mm)	8,4%
	10 mm	5,5%
11 mm	2,5%	
12 mm	0,4%	
VII. Wykończenie powierzchni ścianek naczynia	1. powierzchnia zewnętrzna z patynką	2,7%
	11. jw. bez widocznej domieszki	2,7%
	12. jw. z widoczną domieszką	-
	2. powierzchnia zewnętrzna bez patynki	77,3%
	21. jw. bez widocznej domieszki	75,0%
	22. jw. z widoczną domieszką	22,3%

Tabela 3 cd.

Cecha technologii	Stany poszczególnych cech	Frekwencja
	3. powierzchnia gładzona obustronnie	13,0%
	31. jw. zewnątrz	21,7%
	32. jw. wewnątrz	14,1%
	4. powierzchnia chropowata	13,5%
	5. powierzchnia przecierana wiechciem	4,3%
VIII. Barwa przelomu ścianek naczynia	1. przelom jednobarwny	80,0%
	11. jw. szary	32,8%
	12. jw. czarny	9,8%
	13. jw. o odcieniach żółto-czerwono-brązowych	37,4%
	2. przelom dwubarwny	17,4%
	3. przelom wielobarwny	2,6%
IX. Typy technologiczne II stopnia	tlls nr 5	18,0%
	tlls nr 7	2,3%
	tlls nr 10	0,6%
	tlls nr 12	0,6%
	tlls nr 17	3,5%
	tlls nr 18	33,1%
	tlls nr 21	5,2%
	tlls nr 23	4,1%
	tlls nr 30	18,0%
	tlls nr 33	3,5%
	tlls nr 35	10,5%

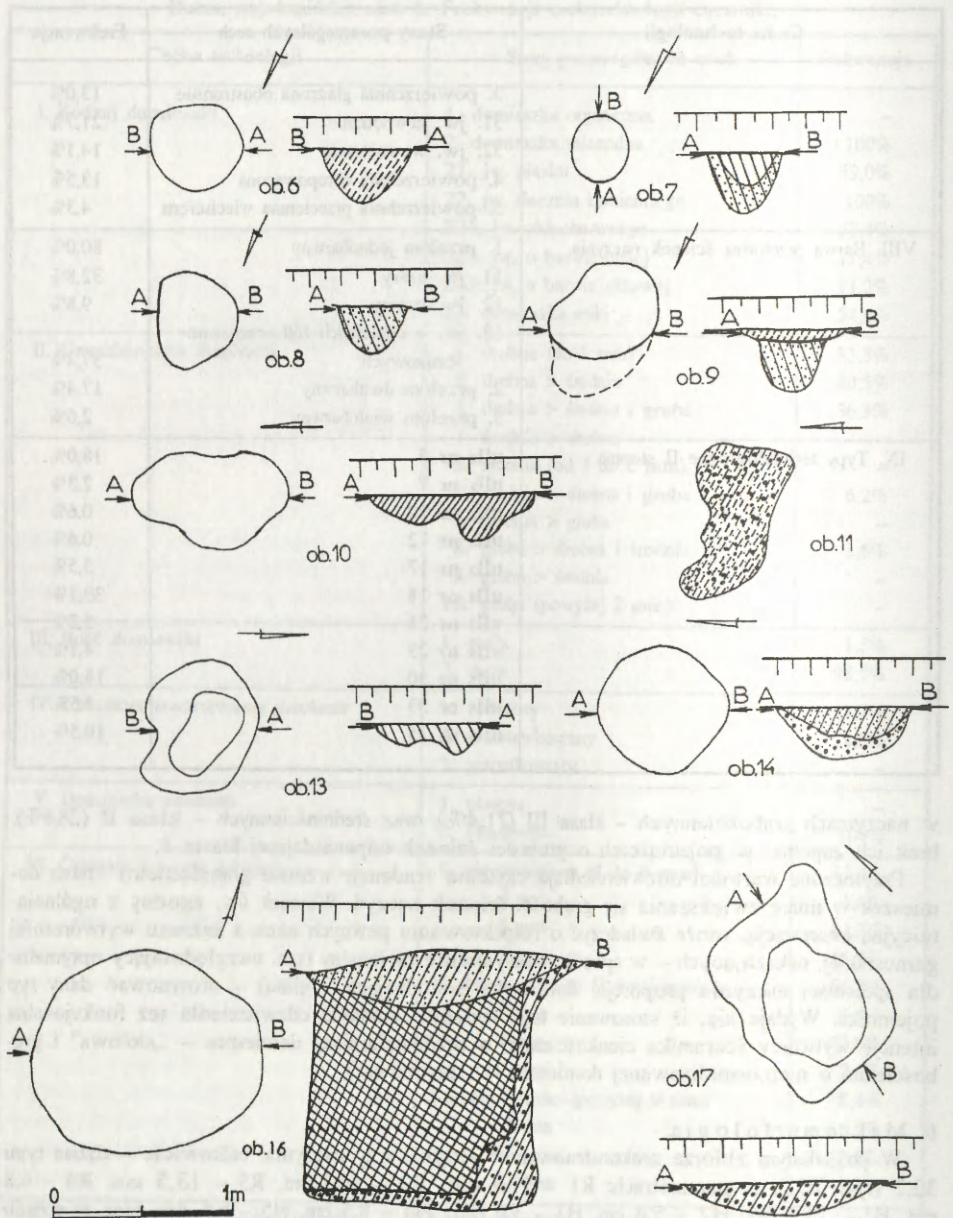
w naczyniach grubościennych – klasa III (71,4%) oraz średniościennych – klasa II (28,6%), brak ich zupełnie w pojemnikach o grubości ścianek odpowiadającej klasie I.

Przytoczone wartości odzwierciedlają czytelną tendencję wzrostu granulometrii ziaren domieszek w miarę zwiększania się grubości ścianek naczyń. Wniosek ów, zgodny z ogólnoindustryjną obserwacją, może świadczyć o respektowaniu pewnych norm z zakresu wytwórczości garncarskiej, nakazujących – w sposób maksymalnie racjonalny (tzn. uwzględniający optymalne dla spoiwości naczynia proporcje: domieszka schudzająca – glina) – uformować dany typ pojemnika. Wydaje się, iż stosowanie tego rodzaju standardu odzwierciedla też funkcjonalną intencję wytwórcy (ceramika cienkościenna, o drobnoziarnistej domieszce – „stołowa” i grubościenna o nieznormalizowanej domieszce – „zasobowa”).

b. Makromorfologia.

W posiadanym zbiorze zrekonstruowano¹⁹ jedynie trzy naczynia: całkowicie – dzban typu 32,2 (ryc. 7:22), o parametrach: R1 – 11,9 cm, R2 – 10,7 cm, R3 – 13,5 cm, R4 – 6,8 cm, H1 – 13,9 cm, H2 – 5,4 cm, H3 – 3,0 cm, H4 – 8,5 cm, H5 – 5,5 cm oraz w sposób mniej wiarygodny – dzban typu 32,2? (ryc. 8:1) i misę typu 34,141? (ryc. 10:1a,1b), o parametrze R1 – 25,5 cm. Ponadto wyróżniono też formy: misowatą i prostościenną (ryc. 9: 13 i 9: 9). Informacje charakteryzujące wyróżnione kategorie naczyń zawarto także w tabeli 5 (rubryka: dane o makromorfologii).

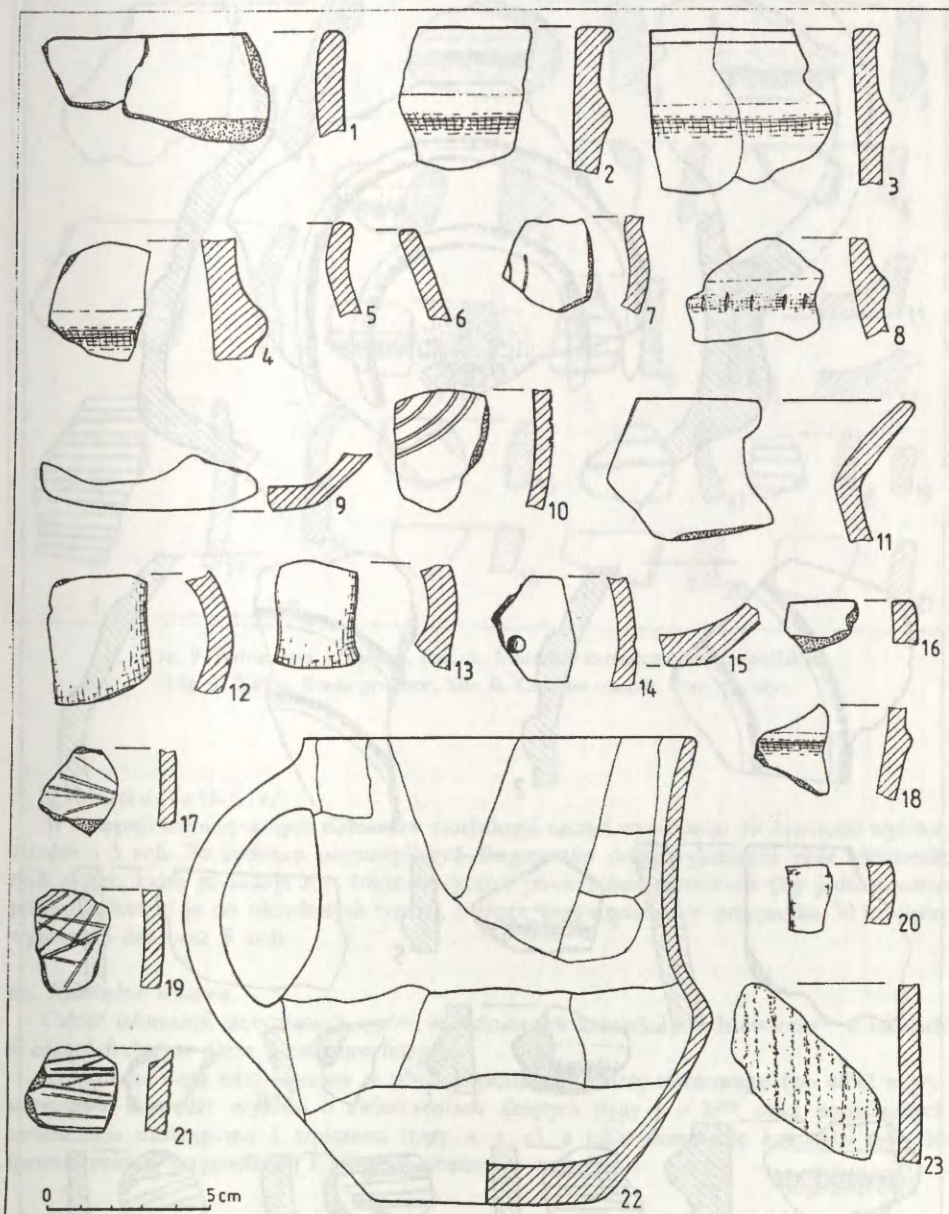
¹⁹ Klasyfikację naczyń przeprowadzono w oparciu o schemat typologiczny A. Kośko (1979, s. 41n.)

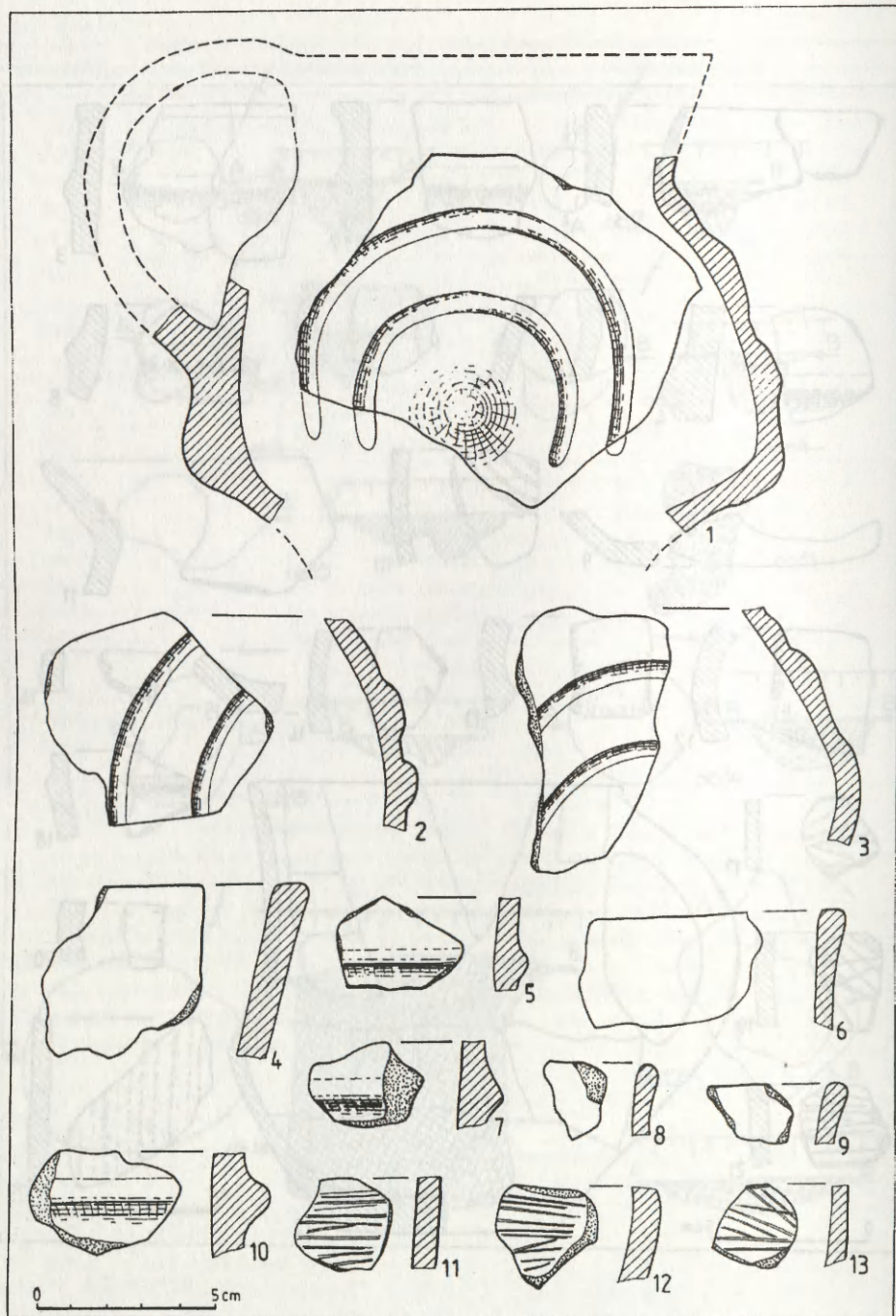
Ryc. 6. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Rzuty poziome i profile obiektów wziemnych.

Legenda – por. ryc.5.

Fig. 6. Babia, Konin province, Site 6. Horizontal outlines and cross-sections of dug-in features.

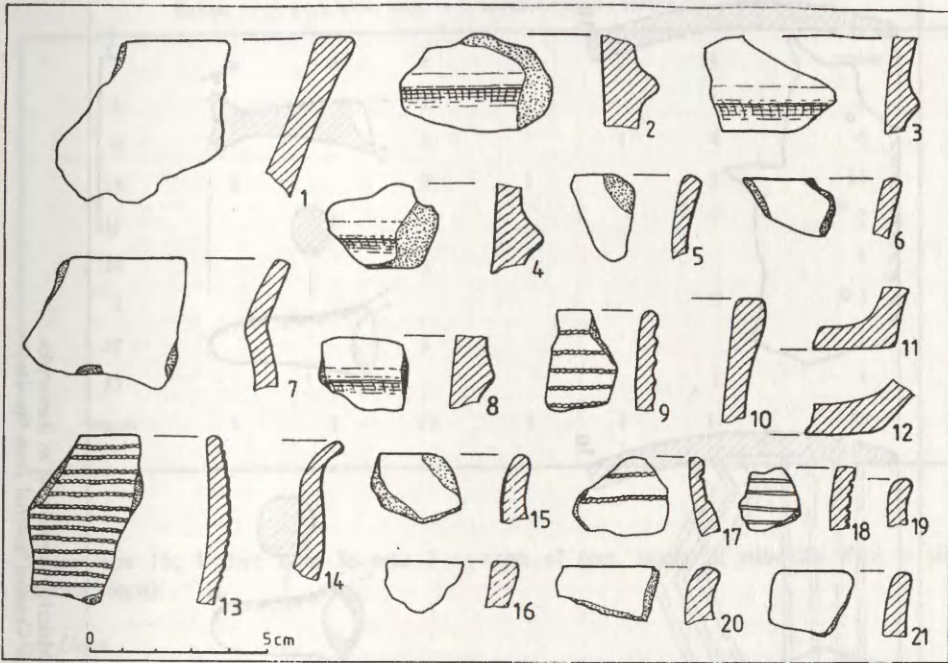

Ryc. 7. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Materiały ceramiczne ze stanowiska.
Fig. 7, 8, 9, 10. Babia, Konin province, Site 6. Ceramic material from the site.

Ryc. 8. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Materiały ceramiczne ze stanowiska.

Fig. 8. Babia, Konin province, Site 6. Ceramic material from the site.

Ryc. 9. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Materiały ceramiczne ze stanowiska.

Fig. 9. Babia, Konin province, Site 6. Ceramic material from the site.

c. Mikromorfologia.

W kategorii niemierzalnych elementów morfologii naczyń wyróżniono 39 krawędzi wylewu, 10 den i 5 uch. Po redukcji poszczególnych fragmentów drogą wyklejania oraz odrzuceniu tych z nich, które posiadają zbyt fragmentaryczną powierzchnię obserwacji (by jednoznacznie przyporządkować je do określonych typów), bliższe dane uzyskano w przypadku 30 krawędzi wylewu, 5 den oraz 5 uch.

ca. Krawędzie wylewu.

Całość informacji dotyczących typów wyróżnionych krawędzi przedstawiono²⁰ w tabelach 4 oraz 5 (rubryka: dane o mikromorfologii).—

Komentując dane zamieszczone w tabeli 4, podkreślić należy równowagę (po 46%) w występowaniu krawędzi wylewu o zwieńczeniach ściętych (typy j + k²¹) oraz posiadających zwieńczenia zaokrąglone i szpiczaste (typy a + e), a także dominację krawędzi typu 10 (prawie połowa przypadków) i wyraźnej obecności typu 9.

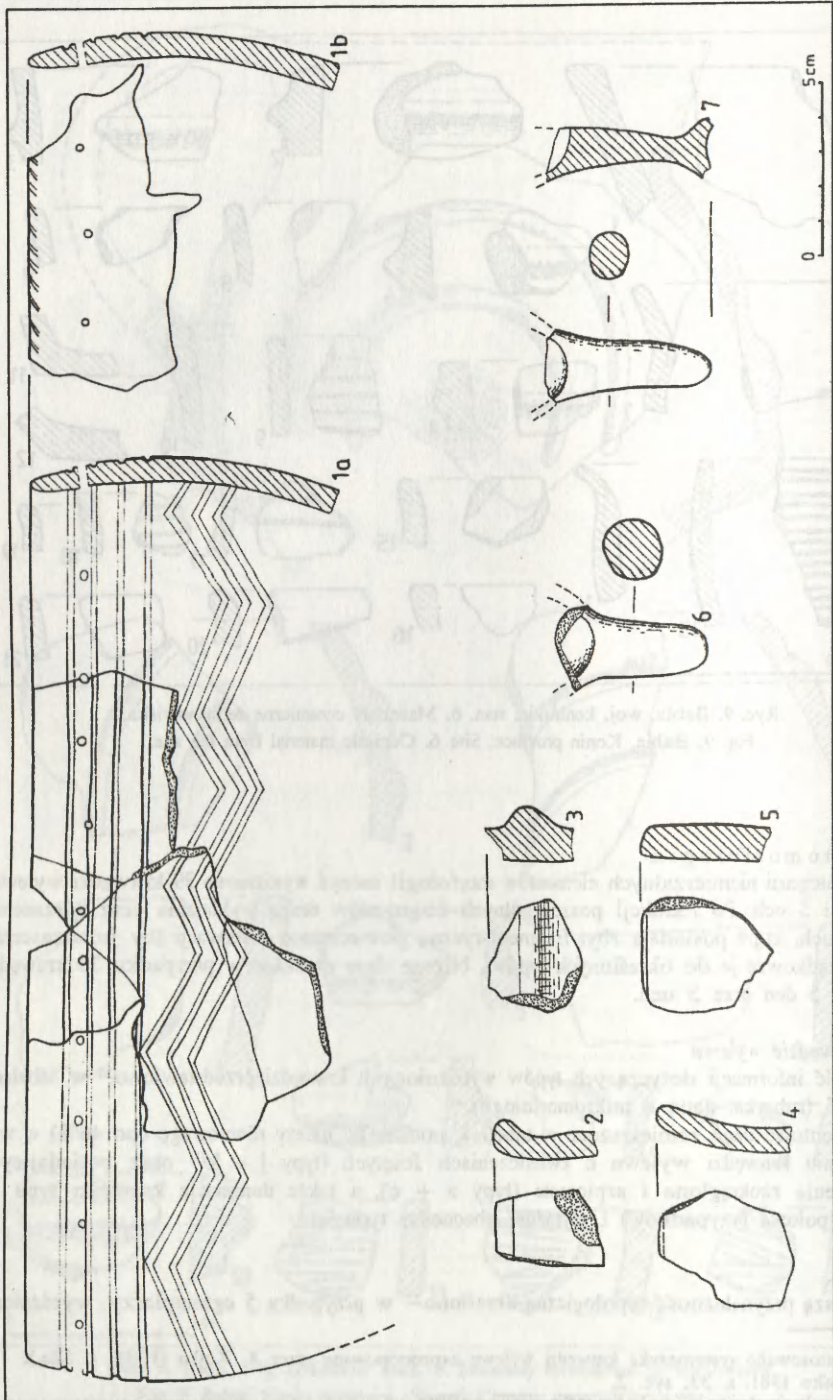
cb. Dna.

Bliższą przynależność typologiczną określono²² w przypadku 5 egzemplarzy. wyróżniono

²⁰ Zastosowano systematykę krawędzi wylewu zaproponowaną przez A. Kośko (1981, s. 32n.).

²¹ Kośko 1981, s. 33, ryc. 2.

²² Typologia den wg J. Czebreszuka (1987, s. 208n.).

Ryc. 10 Babia, woj. konińskie, stan. 6. Materiały ceramiczne ze stanowiska.
Fig. 10. Babia, Konin province, Site 6. Ceramic material from the site.

Tabela 4.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Charakterystyki krawędzi wylewu

	a	d	e	h	j	k	razem
1			1			1	2
9			1		1	4	6
10	1		9	1		3	14
11		1				1	2
18			1				1
4						3	3
50			1				1
57						1	1
razem	1	1	13	1	1	13	30

3 dna typu 1b, 1 dno typu 3c oraz 1 – typu c? (por. tabela 5, rubryka: dane o mikromorfologii).

cc. Ucha.

Tę kategorię źródeł z zakresu mikromorfologii przedstawiono wyłącznie graficznie (ryc. 7:12,13,20,22; 8:1). Na uwagę zasługuje fakt, iż są to wyłącznie ucha taśmowate (por. tabela 5, rubryka: dane o mikromorfologii).

d. Zdobnictwo.

Analizę zdobnictwa dokonano wykorzystując schemat opisu cech, a także listę wskaźników, charakteryzujących intensywność i skomplikowanie zdobnictwa oraz rodzaj technik jego realizacji, zaproponowany przez A. Kośko²³. Informacje o rodzaju występujących wątków (wk) zdobniczych, ich usytuowaniu i przebiegu zamieszczono w tabeli 5 (rubryka: dane o zdobnictwie).

Prezentowany zbiór cechuje stosunkowo wysoki wskaźnik intensywności zdobnictwa (wskaźnik 1 – 7,19%). Wskaźniki skomplikowania zdobnictwa ukazują niewielkie zróżnicowanie w konstrukcji wk wieloelementowych (wskaźnik 2a – 33,3%), przy niskiej frekwencji tych wk w stosunku do ogólnej ich ilości (wskaźnik 2c – 12,5%). Wskaźnik 2b – opisujący relację liczby wk wieloelementowych do liczby wk jednoelementowych wynosi 14,29%, natomiast wskaźnik 2d – stosunek liczby elementów zdobniczych (ez) do liczby faktów zdobniczych – osiąga wartość 80%.

Najbardziej preferowaną strefą zdobniczą (sz) była strefa brzuscowa (wskaźnik 3d – 70,83%), co piąty wk był lokowany w strefie podkrawędnej zewnętrznej (wskaźnik 3b – 20,83%), natomiast rzadko występowały wk nakrawędne (wskaźnik 3a – 4,17% i podkrawędne wewnętrzne (wskaźnik 3c – również 4, 17%²⁴). W zbiorze nie zarejestrowano wk usznych (wskaźnik 3e – 0).

²³ Kośko 1981, s. 34n.

²⁴ Rozpatrywany wk wystąpił w obu strefach zdobniczych: nakrawędnej i podkrawędnej wewnętrznej.

Tabela 5.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Charakterystyka technologiczno - stylistyczna ceramiki „wydzielonej”.

Lp.	Jednostka eksploracyjna	Identyfikacja fragmentu	Nr tftls	Dane o mikro-morfologii	Dane o makro-morfologii	Dane o zdobnictwie (sz/wk)	Ryc.
1	BP	k	21	10e	-	-	1:1
2	BP	k	30	57k	-	pz ...xM-180	1:2
3	S1 ob.1	k	5	49k	-	pz xM-180...	1:3
4	S1 ob.1	b	18	-	-	b? ...xM-180...	1:4
5	S1 ob.2	k	-	10h	-	-	1:5
6	S1 ob.2	k	-	1k	-	-	1:6
7	S1 ob.3	b?	5	-	-	b? ...xM-202:2...	1:7
8	S1 ob.3	d	5	1b	-	-	1:9
9	S1 ob.3	b?	35	-	-	b?...?M-193:4...	1:10
10	S1 ob.3	k	5	10k	-	-	1:11
11	S1 ob.3	u	35	-	-	-	1:12
12	S1 ob.3	u	35	-	-	-	1:13
13	S1 ob.3	b?	35	-	-	b?...xH-96..	1:14
14	S1 ob.3	d	18	c?	-	-	1:15
15	S1 ob.3	k	18	11d	-	-	1:16
16	S1 ob.4	b?	5	-	-	b?...M-180, 227...	1:8
17	S1 ob.5	b?	5	-	-	b? obmazywanie wiechciem (różnokierunkowe)	1:17 19, 21
18	S1 ob.5	b?	5	-	-	b?...xM-180...	1:18
19	S1 ob.5	u	-	-	-	-	1:20
20	S1 ob.5	b,u,d,k	21	k-1e, d-3c	32,2	-	1:22
21	S1 ob.5	b?	18	-	-	b? chropowacenie wertykalne	1:23
22	S1 ob.5	b,u	5	-	32,2?	b...?M-195:2 /(2)?E-60...	2:1
23	S1 ob.5	b?	5	-	-	b?...?M-195: 2...	2:2, 3
24	S2a ob.14	k	35	9k	-	-	2:6
25	S2a ob.16	b?	30	9k	-	-	2:4
26	S2a ob.16	b?	5	-	-	b?...xM-180...	2:5, 10
27	S2a ob.16	b?	5	-	-	b?...xM-180...	2:7
28	S2a ob.16	k	35	-	-	-	2:8
29	S2a ob.16	k	35	9k	-	-	2:9
30	S2a ob.16	b	35	-	-	b? obmazywanie wiechciem (horyzontalne)	2:11 12, 13
31	S2a ob.16	k	18	49k	-	-	3:1
32	S2a ob.16	b?	18,30 35	-	-	b?...xM-180...	3:2, 3,4
33	S2a ob.16	k	35	10k	-	-	3:5

Tabela 5 cd.

Lp.	Jednostka eksploracyjna	Identyfikacja fragmentu	Nr tili	Dane o mikro-morfologii	Dane o makro-morfologii	Dane o zdobnictwie (sz/wk)	Ryc.
34	S2a ob.16	k	35	1k	–	–	3:6
35	S1 WNI	k	35	10k	–	–	3:7
36	S1 WNI	b	30	–	–	b?xM-180...	3:8
37	S1 WNI	k	5	10e	–	pz...xJ-121:5...	3:9
38	S1 WNI	k	35	9k	–	–	3:10
39	S1 WNI	d	18	1b	–	–	3:11
40	S1 WNI	d	18	–	–	–	3:12
41	S1 WNI	k	30	18e?	–	–	3:14
42	S1 WNI	b?	7	–	–	b?...xM-178:4...	3:18
43	S2 i 2a WNI	k	–	9e	–	pz...xJ-121:13...	3:1
44	S2 i 2a WNI	k	5	10e	–	–	3:15 19
45	S2 i 2a WNI	k	5	1k	–	–	3:16
46	S2 i 2a WNI	b?	–	–	–	b?...xJ-121:2...	3:17
47	S2 i 2a WNI	k	18	10e	–	–	3:20 21
48	S2 i 2a	k	30	50e	–	–	4:2
49	S2 i 2a WNI	b?	30	–	–	b?...xM-180...	4:3
50	S2 i 2a WNI	k	35	10e	–	–	4:4
51	S2 i 2a WNI	k	33	9j	–	–	4:5
52	S2 i 2a WNII	b,k	18	10a	34,141	pz xM-178/xS- 251/xM-178:3 /xB-13:3... n-pw xP-226	4:1a 1b
53	S2 i 2a WNII	łyżki	–	–	–	–	4:6, 7

Uwagi:

b–brzusiec, strefa brzuścowa; k–krawędź wylewu; d–dno; pz – strefa podkrawędna zewnętrzna; pw–strefa podkrawędna wewnętrzna; n–strefa nakrawędna, sz–strefa zdobnicza; BP – badania powierzchniowe

Wskaźniki opisujące techniki realizacji zdobień przedstawiały się następująco. Najczęściej ez wykonywane były techniką odciskania – nacinania (wskaźnik 4a – 41,66%), rzadziej przy użyciu techniki plastycznej (wskaźnik 4c – 33,34%), natomiast najrzadziej – techniką rycia – co czwarty element (wskaźnik 4b – 25%).

Wśród 14 ez charakteryzujących posiadany zbiór najczęściej (11 razy) występuje listwa plastyczna horyzontalna (M-180), rzadziej – poziome odciski sznura dwudzielnego (J-121) – trzykrotnie oraz linii horyzontalnych rytych (M-178) – dwukrotnie. Pozostałe ez występują jednostkowo. Odnotować również należy obecność wzmiankowanych – przy okazji omawiania technologii ceramiki – sposobów wykończenia powierzchni naczynia za pomocą obmazywania wiechciem oraz chropowacenia, które można uznać za techniki quasi-zdobnicze. Z powodu kontrowersyjności teje kwalifikacji (dychotomia: cechy technologii czy zdobnictwa?), ich obecność pominięto w procentowych określeniach struktury technik zdobniczych. Zostały one jednak uwzględnione na dalszych etapach procedury analitycznej, jako egzemplifikacje określonych tradycji kulturowych.

2. Ceramika „specjalna”.

W ramach tej kategorii źródeł wyróżniono dwa egzemplarze pojemników glinianych. Są to fragmenty łyżek (ryc. 10:6.7), o stosunkowo krótkim uchwycie. Parametry ich zachowanych części wynoszą odpowiednio (długość x grubość uchwytu): 4,4 cm x 1,6 cm oraz 4,6 cm x 1,0-1,3 cm. Łyżki te wykonane zostały z gliny zawierającej domieszkę średnio- i drobnoziarnistego tłucznia różnobarwnego (typ domieszki 4).

III. IDENTYFIKACJA CHRONOLOGICZNO – KULTUROWA

1. ZAGADNIENIE HOMOGENICZNOŚCI

Dystrybucja przestrzenna obiektów wziemnych prowadzi do ogólnej jedynie konstatacji, mianowicie – obecności obiektów uznanych za wczesnobrązowe – na całej przestrzeni zbadanej wykopaliskowo (we wszystkich trzech sondażach). Ta wstępna, niewiele jeszcze mówiąca obserwacja skłania do przeprowadzenia szczegółowszych testów, określających stopień zwartości zbioru. Polegają one na: (a) analizie dystrybucji przestrzennej wybranych cech technologiczno – stylistycznych ceramiki oraz (b) analizie porównawczej tychże cech pod kątem: ich współwystępowania w obiektach i „warstwie” (analiza jakościowa), a także stopnia zbieżności strukturalnej (analiza jakościowo – ilościowa). Przeprowadzono także (c) analizę porównawczą technologii zdobionych fragmentów ceramiki oraz typów krawędzi wylewu, w celu ujawnienia ewentualnych preferencji technologicznych.

a. Dystrybucję przestrzenną w ramach sondaży wybranych elementów technologii, zdobnictwa i mikromorfologii przedstawiono w tabelach: 6 i 7.

Powyższe zestawienia uwidaczniają dość wyraźną zbieżność występowania w ramach sondaży zbliżonych cech technologiczno-stylistycznych, zwłaszcza tych o dużej istotności statystycznej, tj. odpowiednio często powtarzalnych (ttlls nr 5,18,30,35; ez typu M-180; techniki plastycznej; krawędzi wylewu o zwieńczeniach zaokrąglonych i ściętych). Fakt ów stanowi przesłankę do sformułowania wniosku o równomierną dystrybucję porównywanych cech ceramiki w ramach zbadanej powierzchni.

b. Kolejne analizy porównawcze dotyczą współwystępowania wzmiankowanych wyżej cech w niektórych (zawierających statystycznie istotną ilość źródeł ruchomych) obiektach i „warstwie” (łącznie WNI i WNII²⁵). Wyniki prezentują tabele 8 i 9.

Tabela 6.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Zestawienie porównawcze współwystępowania ttlls w jednostkach eksploracyjnych.

ttlls	5	7	10	12	17	18	21	23	30	33	35
Sondaż 1	x	-	-	o	-	x	o	o	x	-	x
Sondaże 2 i 2a	x	o	o	-	o	x	o	o	x	o	x

Uwagi:

x – cecha dominująca; o – cecha obecna

²⁵ Por. przypis 11.

Tabela 7.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Zestawienie porównawcze współwystępowania w jednostkach eksploracyjnych wybranych elementów zdobniczych, technik *quasi*-zdobniczych oraz typów zwińczeń krawędzi wylewu.

Jednostka eksploracji	Typy ez		Techniki zdobnicze (<i>quasi</i> – zdobnicze)					Typy zwińczeń	
	J-121	M-180	1	2	3	4	5	a+e	j+k
Sondaż 1	o	x	o	o	x	o	o	o	x
Sondaże 2 i 2a	o	x	o	o	x	o	o	x	x

Uwagi:

1–odciskania–nacinania, 2–ycia, 3–plastyczna, 4–chropowacenia, 5–obmazywania
 x–cecha dominująca
 o–cecha obecna

Tabela 8.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Zestawienie porównawcze współwystępowania tIIIs w wybranych obiektach i „warstwie”.

Nr tIIIs	5	7	10	12	17	18	21	23	30	33	35
„Warstwa”	x	o	o	–	o	x	o	o	x	o	o
Obiekt 1	o	–	–	o	–	x	–	o	x	–	–
Obiekt 3	x	–	–	–	–	x	–	–	o	–	o
Obiekt 5	x	–	–	–	–	o	o	–	–	–	–
Obiekt 16	o	–	–	–	o	x	–	o	o	–	x

Uwagi: por. tab. 6.

Tabela 9.

Babia, woj. konińskie, stan. 6. Zestawienie porównawcze współwystępowania wybranych elementów zdobniczych, technik (*quasi*-technik) zdobniczych oraz typów zwińczeń krawędzi wylewu w obiektach i „warstwie”.

Jednostki porównawcze	Typy ez		Techniki zdobnicze (<i>quasi</i> – zdobnicze)					Typy zwińczeń	
	J-121	M-180	1	2	3	4	5	a+e	j+k
„Warstwa”	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Obiekt 1	–	+	–	–	+	+	–	–	+
Obiekt 3	–	–	+	+	–	+	–	–	+
Obiekt 5	–	+	–	–	+	+	+	+	–
Obiekt 16	–	+	–	–	+	+	+	+	+

Uwagi:

(+) – cecha obecna
 (–) – cecha nieobecna
 Pozostałe – por. tab. 7.

Obserwacja dystrybucji „w pionie” wybranych elementów technologiczno – stylistycznych z grupy cech istotnych statystycznie (por. komentarz do tabel 6 i 7) potwierdza znaczny stopień ich zbieżności zarówno w aspekcie jakościowym, jak i jakościowo – ilościowym. Na podkreślenie zasługuje tu ponadto fakt współwystępowania techniki *quasi* – zdobniczej chropowacenia we wszystkich porównywanych obiektach i „warstwie”.

c. Porównanie wybranych cech technologii zdobionych fragmentów ceramiki oraz krawędzi wylewu nie wykazało jakichś szczególnych preferencji technologicznych (np. w postaci rzadko rejestrowanych tIIIs) dla określonego typu wk i technik zdobniczych (*quasi* – zdobniczych) oraz dwóch głównych typów zwieńczeń (zaokrąglonych i ściętych) krawędzi wylewu (por. tabela 5. rubryki dane o technologii, mikromorfologii i zdobnictwie). Wątpliwości rodzą się jedynie w przypadku ez typu J-121 (brak możliwości kwalifikacji technologicznej dwu fragmentów z wątkami sznurowymi²⁶).

2. IDENTYFIKACJA CHRONOLOGICZNO – KULTUROWA

Wymowa zaprezentowanych wniosków analitycznych (zwłaszcza zbieżność w aspekcie jakościowym i jakościowo – ilościowym porównywanych – istotnych statystycznie – cech technologiczno – stylistycznych ceramiki pochodzącej z obiektów i „warstwy”), w sposób miarodajny uwiarygodnia hipotezę, o zasadniczej homogeniczności tej kategorii źródeł na stanowisku w Babiej. Sądzić należy, iż pewne odmienności rejestrowane na płaszczyźnie stylistycznej (współwystępowanie różnych nie uuniformalizowanych elementów zdobniczych, np. opozycja ez typu J-121 i M-180, czy też technik zdobniczych i *quasi* – zdobniczych) można wyjaśnić w kategoriach zróżnicowania poszczególnych tradycji kulturowych, współkonstituujących badany kompleks osadniczy. Obserwowane zjawisko może być też spowodowane asynchronizmem czasowym, charakteryzującym struktury kulturowe „uchwycone” w trakcie procesu integracji („stawania się”).

Pewną wskazówkę określającą chronologię badanych materiałów stwarza porównanie relacji niektórych cech technologii ceramiki (np. klas grubości ścianek) i wartości jej wskaźników zdobniczych z osady w Babiej z innymi stanowiskami osadowymi o chronologii późno-neolitycznej i wczesnobrązowej²⁷.

W pierwszym z porównywanych aspektów, generalnie czytelna jest statystycznie większa zbieżność klas grubości ścianek naczyń z badanego stanowiska ze strukturami „klasyczno-” i „schyłkowoamforowymi” (np. Smarglin, woj. wrocławskie, stan. 51 – kultura amfor kulistych, faza IIb; Jezuicka Struga, woj. bydgoskie – faza IIIa/IIIb) oraz ze stanowiskiem ludności ze schyłkowej fazy kultury iewieńskiej (KI) w Rybinach, woj. wrocławskie, stan. 14., niżli zespołami z początku epoki brązu (Dęby, woj. wrocławskie, stan. 29; Chlewiska, woj. bydgoskie, stan. 70²⁸). W przypadku porównania wskaźników zdobniczych zaznacza się pewien dualizm. Mianowicie: wskaźniki intensywności i skomplikowania zdobnictwa (1-2d) nawiązują do zespołów z środkowego odcinka wczesnej epoki brązu, z Goszczewa, woj. wrocławskie, stan. 14 (Grupa Goszczewska – wpływy kultury madziarowskiej, wietrzowskiej i kultury Otomani²⁹) oraz wzmiankowanych już Rybin 14; pozostała grupa wskaźników nie znajduje natomiast bliskich odpowiedników wśród materiałów ze stanowisk, na których dokonano takich analiz³⁰.

Generalnie w zbiorze materiałów ceramicznych z Babiej czytelne są cztery grupy technologiczno – stylistyczne wzorców (komponenty) charakterystyczne dla czterech tradycji

²⁶ Oba znane są z rycin oraz ogólnego opisu.

²⁷ Makarowicz 1993, s. 135, tab. 6; s. 136 i 137, tab. 8.

²⁸ Makarowicz 1993, s. 136 i 137, tab. 8.

²⁹ Czembreszuk 1987.

³⁰ Makarowicz 1993, s. 136 i 137, tab. 8.

kulturowych: (a) tzw. „standardowej wersji”³¹ kultury trzcinięckiej (KT), (b) ugrupowań „leśno-wschodnioeuropejskich”, (c) kultury Otomani (KO) i (d) kultury mogiłowej? (KM).

a. Najwyraźniejszy i najliczniejszy komponent technologiczno – stylistyczny egzemplifikują ez typu M-180 (listwa plastyczna w układzie horyzontalnym, obecna na ponad połowie fragmentów zdobionych – ryc. 7:2-4,8?,18; 8:2,5,10; 9:2-4,8; 10:3) oraz ez typu M-178 (linie ryte w układach horyzontalnych) występujący samodzielnie (ryc. 9:18), a także krawędzie wylewu o zwieńczeniach typu j+k (ściętych prosto, bądź skośnie – ryc. 7:2,3,6,11; 8:4,6,9; 9:1,5-7,10,16; 10:5).

Wzorec zdobniczy listwy plastycznej poziomej spotykany jest najczęściej na naczyniach „trzcinięckich” średnio- i grubościennych, zawierających dużą ilość różnorodnej domieszki (piasek, tłuczeń różnobarwny z dominacją białego oraz mika) o nieznormalizowanej granulometrii. Wk listwy plastycznej posiada w ramach struktur wczesnobrązowych, na Niżu Polski długą chronologię³². Występuje z jednej strony w okresie BA2, na stanowiskach zaliczanych jeszcze do schyłkowej fazy rozwoju kultury iwieńskiej o cechach „prottrzcinięckich” (np. Biskupin, gm. woj. bydgoskie, stan. 2 – około 1600 conv BC?, tj. 1900 cal BC³³; Rybiny, woj. wrocławskie, stan. 17 – 1520±80 conv BC; 1891 – 1731 cal BC³⁴), z drugiej natomiast używany jest jeszcze w początkach rozwoju kultury lużyckiej (np. Narkowo, woj. wrocławskie, stan. 9 – 1340±90 conv BC; 1686 – 1502 cal BC³⁵). Jego zasięg chronologiczny obejmuje więc stosunkowo długi, kilkusetletni okres stosowania. Długą chronologię posiada także drugi standardowy identyfikator KT, tj. krawędzie wylewu o zwieńczeniach prosto lub skośnie ściętych. Ich frekwencja w materiałach osadowych tego ugrupowania w strefie Niżu Polski (zwłaszcza w jego W części) wydaje się być mniej liczna niżli na terenach Małopolski³⁶ i Lubelszczyzny³⁷, gdzie wzorec ów jest używany zdecydowanie częściej. Nie sposób – w chwili obecnej – sprecyzować dokładnie ramy okresu najintensywniejszego występowania wzmiankowanych rodzajów krawędzi na Północy. Wydaje się, iż w tym przypadku należy przyjąć jeszcze dłuższy odcinek czasu niż w przypadku ez listwy plastycznej (począwszy od okresu BA2 do końca BC, tj. od ok. 1650 do 1300 conv BC, tj. 1960 – 1510 cal BC).

b. Mniej liczny, chociaż bardzo wyraźny jest komponent technologiczno – stylistyczny nawiązujący genetycznie do tradycji społeczeństw „leśno-wschodnioeuropejskich”, a konkretnie do schyłkowej (wczesnobrązowej już) fazy rozwoju grupy Linin (GL) kultury niemeńskiej³⁸. Charakteryzują go cechy technologii o proveniencji północno – wschodniej – stosowanie białego, skaolinizowanego niekiedy tłuczni³⁹ (biały kolor przeważa też wśród ziaren dominującego tłuczni różnobarwnego). Istotniejsze są jednak cechy stylistyczne, zwłaszcza zdobnicze, znajdujące analogie na stanowiskach „linińskich”, zarówno w dorzeczach Warty i Prosn⁴⁰, jak i na terenie Niziny Mazowieckiej, zwłaszcza w Kotlinie Warszawskiej⁴¹. Zaliczyć do nich należy: uznany wcześniej za technikę *quasi*-zdobniczą zwyczaj przecierania wiechem powie-

³¹ Pojęcie to jest hasłem wywołującym pewnej stereotypowej identyfikacji „trzcinięckich” inwentarzy ceramicznych, kojarzącej automatycznie z tym ugrupowaniem: ez listwy plastycznej, linii horyzontalnych rytch, a także krawędzi wylewu prosto lub skośnie ściętych pogrubionych (np. Gardawski 1959; Miśkiewicz 1978, s. 193; Wróbel 1987, s. 64; Dąbrowski 1987, s. 6; Górski 1991, s. 18n. tsl.

³² Koško 1979, tab. 7 oraz katalog I; Makarowicz 1989, s. 35n.

³³ Kalibracja „ramowa” wg Pearson & Stuiver 1986.

³⁴ Makarowicz 1989, s. 37; kalibracja daty wg „Radiocarbon calibration program 1987” (Stuiver & Reimer 1987).

³⁵ Czczeszk 1988a; kalibracja daty – por. przypis 34.

³⁶ Np. Górski 1991, s. 22; 1993.

³⁷ Np. Wróbel 1987.

³⁸ Np. Gardawski 1958; Kempisty 1972; 1973; Czerniawskij 1979, s. 61n.; Koško 1979, s. 200; Czczeszk 1988b, s. 192n.

³⁹ Np. Kempisty 1972, s. 21

⁴⁰ Jazdzewski 1925-1927, s. 189n.; Wiklak 1976.

⁴¹ Gardawski 1958; Kempisty 1972; 1973.

rzchni naczyń (ryc. 7:17,19,21; 8:11-13), jednoznacznie identyfikowany z prowincją „leśno-wschodnioeuropejską”⁴², w tym także z GL⁴³. Do cech łączonych z tą tradycją kulturową zaliczyć można także misę typu 34,141? (ryc. 10:1a,1b), o zdobnictwie wykonanym techniką rycia (układy linii horyzontalnych zwielokrotnionych – M-178 oraz kątów wsuwanych – B-13). Dodatkowymi elementami wskazującymi na poprawność takiej kwalifikacji jest naciana skośnie krawędź wylewu na wyżej wzmiankowanym naczyniu, a z mniejszą dozą prawdopodobieństwa ez typu S-251 – dziurki w górnej jego części. Analogiczne wzorce stylistyczne pochodzą z terenów zajmowanych przez GL, zwłaszcza z rejonu Mazowsza (np. Maciołki, woj. warszawskie)⁴⁴ i środkowej Polski (Ciosny-Kania Góra, woj. łódzkie, Osiny, woj. łódzkie, stan. I)⁴⁵. Omówione wyżej cechy współwystępują często na stanowiskach „linińskich” z materiałami o zdobnictwie „sznurowym” (ez typu J-121 – sznur dwudzielny), zwłaszcza w układach horyzontalnych⁴⁶.

Wspomniane wzorce technologiczno – stylistyczne nie posiadają precyzyjnego usytuowania chronologicznego, w ramach struktur „leśno-wschodnioeuropejskich” z wymienianych regionów. Niektóre z nich – np. zdobnictwo „sznurowe” – współwystępują z ceramiką typową dla „standardowej” wersji KT (m. in. na cmentarzyskach w Lubnej⁴⁷ i Okalewie, woj. sieradzkie⁴⁸), a więc stosowane są jeszcze w okresie między 1600 a 1500/1450? conv BC (1900 – 1750/1690 cal BC). Generalnie odcinek czasu między 1500 a 1400/1350? conv BC (1750/1690 – 1600/1540 cal BC) można przyjąć jako szczyłkową fazę występowania zjawisk „linińskich”.

c. Najbardziej diagnostyczny chronologicznie wydaje się komponent identyfikowany z tradycją KO. Reprezentują go cechy zdobnictwa, makro- i mikromorfologii naczyń. Do najbardziej charakterystycznych „otomańskich” wzorców stylistycznych zaliczyć należy: plastyczne zdobnictwo spiralno – guzowe (ez typu M-195 i E-60 – ryc. 8:1-3) oraz ryte – również spiralne (ez typu M-193 – ryc. 7:10), dzbany typu 32,2 (jeden z nich posiada wzmiankowany wyżej ornament – ryc. 7:1; drugi jest niezdobiony – ryc. 7:22), a także ucha taśmowate (ryc. 7:12,13,20,22; 8:1). Wszystkie wyszczególnione wzorce posiadają „południową” proveniencję, a liczne ich analogie rejestrowane są zarówno po południowej stronie Karpat⁴⁹, jak i na N od nich – np. wymieniane już Goszczewo⁵⁰ i Łubna⁵¹ oraz Strugi, woj. sieradzkie⁵², Wolica Nowa, woj. wrocławskie, stan. I⁵³ – w strefie Nizu Polski, a także np. Jasto, woj. krośnieńskie, stan. 29⁵⁴, Świniary, woj. kieleckie⁵⁵, Złota, woj. tarnobrzemiejskie⁵⁶. Odpowiadają one późnemu odcinkowi II i początkowi III fazy (Koszider) środkowego okresu brązu na Węgrzech, a ściślej – młodszemu odcinkowi (C) fazy Gyulavarsand (czyli Otomány II – Varsand) i wczesnemu odcinkowi fazy Gyulavarsand – Turkeve w rejonie NE Węgier oraz późnemu odcinkowi klasycznego etapu rozwoju kultury Füzesabony (KF) i wczesnemu odcinkowi jej fazy Bodrogszerdahely w dorzeczu Cisy⁵⁷. Okres ów można datować na lata między 1500 a 1400

⁴² Np. Wiklak 1976, s. 418; Bokiniec 1989, s. 60 i 64.

⁴³ Kempisty 1972: 1973 tśl.

⁴⁴ Gardawski 1958, s. 297, Tabl. XLIII:18.

⁴⁵ Gardawski 1958, s. 295, Tabl. XLII:14; Kempisty 1972, s. 421, Tabl. III:18.

⁴⁶ Kempisty 1972: 1973; Wiklak 1976 tśl.

⁴⁷ Gardawski 1951, s. 69, ryc. 43.

⁴⁸ Abramek 1971, s. 69, ryc. 2: s. 72, ryc. 4.

⁴⁹ Točík, Vladár 1971; Bona 1975; Csányi et al. 1991-1992.

⁵⁰ Czebreszuk 1987.

⁵¹ Gardawski 1951.

⁵² Kłosińska 1987, s. 48; 1991, s. 34.

⁵³ Końko 1979, s. 43, ryc. 3A oraz katalog I – tu odmienna identyfikacja kulturowa.

⁵⁴ Gamcarski 1988, s. 68, ryc. 5: s. 72, ryc. 8; s. 76, ryc. 9.

⁵⁵ Cabalska 1980, s. 55, ryc. 1.2.

⁵⁶ Cabalska 1980, s. 55, ryc. 1: w teŝe pracy przegląd innych stanowisk, na których odnotowano komponent KO.

⁵⁷ Csányi et al. 1991 – 1992, s. 16-17.

conv BC, czyli 1750 – 1600 cal BC. Racjonalne wydaje się w tym przypadku przyjęcie założenia o nieco późniejszej chronologii cech KO (czy KF) w dorzeczcu środkowej Warty, tj. przesunięcie jej na okres od 1450 do 1400 conv BC (1690 – 1600 cal BC).

Najprawdopodobniej z tą tradycją kulturową należy wiązać przejawy metalurgii na stanowisku w Babiej, w postaci fragmentów dwu łyżek (w jednym przypadku tygielka? – ryc. 7:6,7).

d. Czwarty kompleks cech – najmniej wyrazisty, w sposób ostrożny można łączyć z inicjalnym etapem oddziaływań kręgu KM. Wzorce „protomogilowe” czytelne są wyłącznie na płaszczyźnie technologicznej (*quasi*-zdobniczej), w postaci wykończania powierzchni zewnętrznej ścianek naczyń za pomocą chropowacenia (obmazywania) w układach wertykalnych⁵⁸. Zwyczaj ten – obecny już w klasycznej fazie rozwoju kultury unietyckiej, ulega rozpowszechnieniu w BB⁵⁹, zwłaszcza w jego młodszym odcinku (1450/1400? conv BC, tj. 1690 – 1600 cal BC). Ponieważ ceramika o tak potraktowanej powierzchni współwystępuje w obiektach z naczyniami o proveniencji „otomańskiej” (obiekt 5) oraz „leśno-wschodnioeuropejskiej” (obiekty 5 i 16), jest wielce prawdopodobne, iż reprezentują one tę samą fazę zasiedlenia osady w Babiej.

Ogół przedstawionych wyżej cech technologiczno – stylistycznych dystyngtywnych chronologicznie pozwala datować badany etap osadnictwa na odcinek czasu zawarty między 1450 a 1400 conv BC (1690 – 1600 cal BC), tj. na okres BB2 wg chronologii P. Reineckego.

3. ZARYS INTERPRETACJI FUNKCJONALNO – GENETYCZNEJ OSADNICTWA Wczesnobrązowego

Stanowisko 6 w Babiej leży w międzyczaszu Warty i Prosnys, tj. na obszarze tradycyjnie postrzeganym jako tzw. „strefa przemieszania” KT i KM⁶⁰ – rejon współwystępowania na wielu stanowiskach obu tradycji kulturowych. Nie polemizując z metodologiczną poprawnością stosowania tego zdomowionego już w literaturze pojęcia, zauważyć należy brak obecności, w zaprezentowanych materiałach, szerszej grupy identyfikatorów „stylu mogiłowego”, w tym zjawisk, charakterystycznych dla tzw. fazy (horyzontu) Łódzkiej⁶¹. Wspomniane źródła ujawniają natomiast bardzo silne komponenty: „leśno – wschodnioeuropejski” (GL) i „południowy” (KO – KF, inicjalna faza KM), współwystępujące z materiałami typowo „trzciniackimi”. Stan ów można – jak się wydaje – wyjaśnić w sposób najbardziej wiarygodny – na gruncie dynamicznego ujęcia wczesnobrązowej historii zasiedlenia stanowiska, odwołującego się do pojęcia tzw. horyzontu trzciniackiego (HT), zaproponowanego w połowie lat siedemdziesiątych przez A. Koško⁶².

HT w nieco zmodyfikowanym – względem pierwotnego – znaczeniu należałoby identyfikować jako ponadregionalną (lecz specyficzną głównie dla rejonów Niżu Polski) jednostkę systematyki przemian kulturowych, odzwierciedlającą zjawiska integracji wielu tradycji kulturowych w dobie tworzenia się różnych niżowych wersji (odłamów terytorialnych) wspólnoty „trzciniackiej” (tzw. stylistyki „paratrzciniackiej” wg A. Koško⁶³). Integracja ta ma wymiar kierunkowego, asynchronicznego ciągu zdarzeń. Jest ona więc bardziej procesem tworzenia, niżli uformowanym już stanem rozwoju kulturowego (lapidarnie określając: etapem „stawania się” jeszcze, a nie już „bycia” kulturą). Operując pojęciem horyzontu integracji, łatwiej

⁵⁸ Np. Gedl 1975, s. 62n.; Gediga 1978, s. 159.

⁵⁹ Gedl 1975, s. 62n.

⁶⁰ Gardawski 1959, Tabl. II; Miśkiewicz 1978, s. 195, ryc. 69; Dąbrowski 1987, s. 6.

⁶¹ Gardawski 1959; 1971; Koško 1979, s. 206n.

⁶² Koško 1979, s. 206n.

⁶³ Koško 1979, s. 196.

zrozumieć mechanizmy tworzenia zarówno poszczególnych wspólnot lokalnych, jak i specyfikę kulturową (głównie „klimat stylistyczny”) niżowego odłamu KT (zwłaszcza w rejonach tradycyjnych grup: lubieńskiej i mazowieckiej⁶⁴). Specyfikę tę kształtuje nieco inny zestaw *fossiles directeurs* (wrażliwe cechy „postiwieńskie” i „leśno – wschodnioeuropejskie”⁶⁵) niż np. w enklawie małopolskiej KT (gdzie czytelne są intensywniejsze wzorce tradycji kulturowych z Południa – KO, KF, kultura pilińska, wyraźniejsze cechy KM, mniej czytelna tradycja „leśno – wschodnioeuropejska”)⁶⁶. Jest to jednak szersze zagadnienie, którego omówienie wykracza poza ramy tej publikacji.

Strefa nadwarciańska, w obrębie której usytuowana została osada w Babiej, jawi się hipotetycznie jako swoisty łącznik między południowymi i północnymi odłami KT⁶⁷. Wniosek ów wspiera zaobserwowane na wzmiankowanym terenie nagromadzenie wzorców związanych z omówionymi wyżej tradycjami kulturowymi oraz ich szybka naturalizacja w ramach nowego „trzcinickiego kompleksu kulturowego”⁶⁸. Wydaje się, iż społeczność okupująca teren stanowiska w Babiej tworzy względnie już zintegrowaną wspólnotę wioskową tego typu. Jej genezę, podobnie jak szeregu zbieżnych zjawisk w Pradolinie Środkowej Warty, należy zapewne łączyć z siecią transregionalnych powiązań na osi Południe – Północ, spełniających funkcję dalekościennych szlaków wymiany dóbr i wzorców cywilizacyjnych. Rejon ten wiąże bowiem małopolskie centrum środkowoeuropejskiej cywilizacji wczesnobrązowej z jej enklawą na Kujawach (najkrótsze połączenie – w dół biegu Warty). Posiada on również rozbudowany układ powiązań z Mazowszem (w tym rejonem Kotliny Warszawskiej z licznymi stanowiskami GL)⁶⁹, a także długie tradycje kontaktów równoleżnikowych z obszarami międzyrzeczca Odry i Łaby⁷⁰.

Wobec powyższego, zaproponować można taki scenariusz przyczynowo – skutkowy wydarzeń, w którym wzmożenie kontaktów na osi południkowej (przyczyna) intensyfikuje proces obiegu informacji kulturowej (skutek). Na płaszczyźnie obserwowalnej empirycznie (archeologicznej) prowadzi to do powstania nowego typu – synkretycznych – ugrupowań. Formy przekazu kulturowego – to osobne i bardzo złożone – zagadnienie z zakresu teorii zmiany kulturowej. Hipotetycznie można wskazać, iż naturą tych zjawisk była ich różnorodność (np. migracje całych grup ludzkich, lub tylko niektórych ich przedstawicieli⁷¹, egzogamia, proces zmiany wyposażenia materialnego pod wpływem szerzenia się ponadregionalnej „mody”, lokalne naśladownictwo importów, etc.). Zapewne często były one ze sobą sprzężone, tworzyły liczne relacje przyczynowo – skutkowe, prowadzące w efekcie do powstania zróżnicowanych lokalnie wspólnot, integrujących się stopniowo na szczeblu regionalnym i ponadregionalnym. Identyfikują się one z określonym trybem życia: regułami gospodarowania, formami organizacji społecznej, etc., słowem z aprobowanym światem wartości i jego wymiernymi (materialnymi) manifestacjami⁷².

Sądzić należy, że taki właśnie model wspólnoty lokalnej (wioskowej) tworzyła ludność zamieszkująca osadę w Babiej. Egzemplifikuje ona strukturę, o wyrazistych jeszcze elementach „wyjściowych” tradycji kulturowych. Trudno w chwili obecnej – głównie z powodu ograniczeń źródłowych oraz nikłego stopnia zbadania stanowiska – przedstawić pogłębioną refleksję

⁶⁴ Miśkiewicz 1978, s. 180n.

⁶⁵ Kośko 1979.

⁶⁶ Gardawski 1959; Cabalska 1980; Kempisty 1978; Górski 1991 *tsl.*

⁶⁷ Inny pogląd na ten temat reprezentuje A. Kośko (1979, s. 205n.) podnoszący rolę Sandomierszczyzny i arterii wiślanej w kontaktach z Kujawami. Kontakty obu regionów drogą warciańską promuje w swej pracy L. Czerniak (1994).

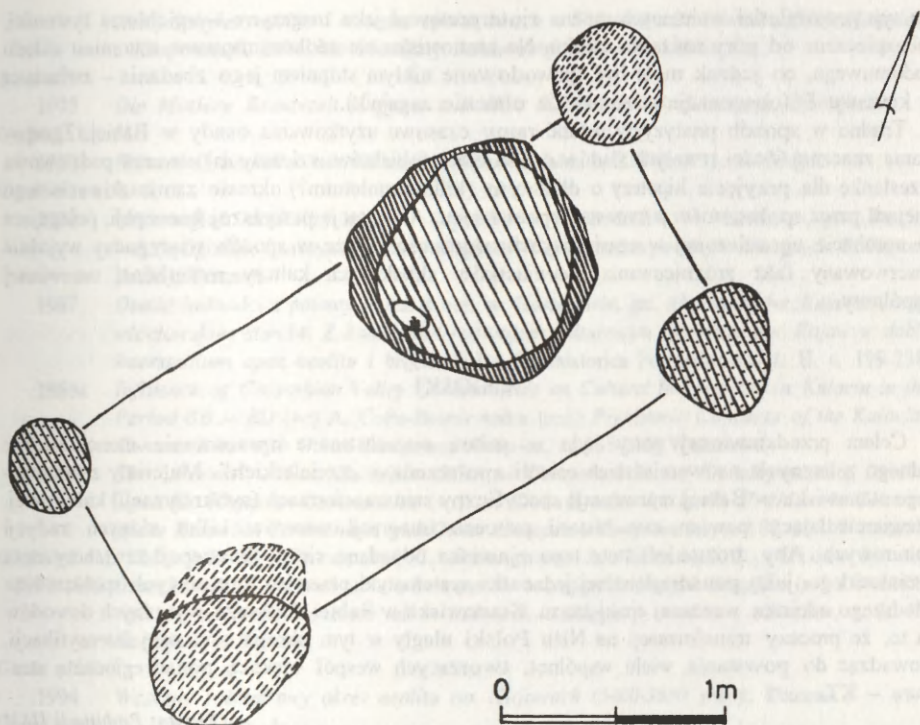
⁶⁸ Szulczyński 1986.

⁶⁹ Wiklak 1976; Makarowicz 1989, s. 43.

⁷⁰ Kośko 1988, s. 157; 1991, s. 29, ryc. 1.

⁷¹ Koncepcja migracji elit – por. np. Kośko 1979, s. 172n. por. też Shennan 1982; 1986; Waldren and Kennard 1987 *tsl.*

⁷² Czerniak 1994.

Ryc. 11. Babia, woj. konińskie, stan. 6. Rzut przyziemia obiektu o funkcji gospodarczej.

Fig. 11. Babia, Konin province, Site 6. Outlines of the bottom part of an economic function feature.

dotycząca zasad funkcjonowania tejże wspólnoty. Zarysować można jedynie pewne jej preferencje osadniczo – gospodarcze.

Udokumentowane na stanowisku trwale przejawy osadnictwa (obiekty ziemne) reprezentują najprawdopodobniej wyłącznie gospodarcze, a nie *stricte* mieszkalne konstrukcje. Jedynie prostokątny układ funkcjonalny (o wymiarach: 3,0 m dł. i 1,3 m szer.) pięciu obiektów ziemnych (ryc. 11), zlokalizowany w N części zbadanego terenu wywołuje pewne wątpliwości. Konstrukcję tę tworzą cztery obiekty (nr 6-8) o charakterze dołków posłupowych, wyznaczające prostokątną przestrzeń, wewnątrz której, w jej N części usytuowana została jama (obiekt nr 5), o większych rozmiarach („zasobowa”?). Przesłanką gospodarczej funkcji tego układu obiektów (rodzaj zadaszenia nad jamą „zasobową”), a nie przeznaczenia mieszkalnego (szałas, ewentualnie zadaszone schronienie) są jego małe wymiary (niewiele miejsca we wnętrzu), a także – pośrednio – fakt, iż jedynie w obiekcie usytuowanym w obrębie dołków posłupowych znaleziono naczynia. Obserwacje te sugerują większe prawdopodobieństwo jego przechowalniczej roli. Ponadto profil omawianego obiektu dokumentuje wyraźny ślad słupa, posadzonego niemal centralnie, co poświadcza z kolei możliwość zadaszenia całej konstrukcji. Analogiczny ślad posłupowy ujawnia profil obiektu 3, o kształcie trapezowatym. Taki sam – trapezowaty – zarys profilu posiadają obiekty 1, 4 i 16. Z dużą dozą prawdopodobieństwa (zwłaszcza w świetle ostatnich doświadczeń archeologów prowadzących badania na lessach małopolskich⁷³)

⁷³ Kadrow 1991, s. 72n.

ten typ pozostałości ziemnych można zinterpretować jako magazyny – spichlerze żywności, zabezpieczone od góry rodzajem daszku. Na stanowisku nie udokumentowano natomiast układu podomowego, co jednak może być spowodowane niskim stopniem jego zbadania – zwłaszcza w kierunku E (obserwacje uniemożliwia obecnie zagajnik).

Trudno w sposób precyzyjny ustalić ramy czasowe użytkowania osady w Babiej. Zgrupowanie znacznej ilości trwałych śladów osadnictwa (obiektów ziemnych) stwarza podstawową przesłankę dla przyjęcia hipotezy o dłuższym (kilkunastoletnim?) okresie zamieszkiwania tego miejsca przez społeczności z wczesnej epoki brązu. Akceptacja powyższej koncepcji, polegająca na aprobacie ograniczonej w czasie asynchroniczności, może w sposób wiarygodny wyjaśnić obserwowany fakt zróżnicowania pierwiastków składowych kultury materialnej omawianej wspólnoty.

WNIOSKI

Celem przedstawionej pracy było w miarę wszechstronne opracowanie monograficzne jednego z licznych nadwarciańskich osiedli społeczeństw „trzcienieckich”. Materiały z omawianego stanowiska w Babiej reprezentują specyficzny stan transformacji (synkretyzacji) kulturowej, odzwierciedlający pewien etap historii procesu integracji wzorców kilku różnych tradycji kulturowych. Aby zrozumieć istotę tego zjawiska odwołano się do koncepcji tzw. horyzontu trzcienieckiego, jako ponadregionalnej jednostki systematyki przemian kulturowych społeczeństw młodszego odcinka wczesnej epoki brązu. Stanowisko w Babiej dostarcza wyraźnych dowodów na to, że procesy transformacji na Nizinie Polskiej uległy w tym okresie znacznej intensyfikacji, prowadząc do powstania wielu wspólnot, tworzących wspólną większą ponadregionalną strukturę – KT.

*Instytut Prahistorii UAM
w Poznaniu*

BIBLIOGRAFIA

- Abramek B.
1971 *Cmentarzysko kurhanowe kultury trzcienieckiej w Okalewie, pow. Wieluń. Sprawozdanie z badań za lata 1966-1968. Spraw. Arch., t. XXIII, s. 67-77.*
- Bartkowski T.
1970 *Wielkopolska i Środkowe Nadodrze. Poznań.*
1978 *Środowisko przyrodnicze grodu wczesnośredniowiecznego nad Wartą Środkową, (w:) W. Błaszczuk (red.) Gród wczesnośredniowieczny w Łądzie, s. 13-31. Poznań.*
- Bednarz M.
1992 *Analiza materiałów krzemienych z wielokulturowego stanowiska Rybiny 14, woj. wrocławskie (maszynopis pracy magisterskiej przechowywanej w Instytucie Archeologii UW), Warszawa.*
- Bokinieć A.Z.
1989 *Próba interpretacji kulturowej osady z przelomu neolitu i epoki brązu w Potoku, gm. Włocławek na podstawie ceramiki naczyńowej, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia XVI, s. 45-71.*
- Budziszewski J.
1989 *Wstępne wyniki badań materiałów krzemienych kultury iwieńskiej ze stanowiska 14 w Rybinach, gm. Topólka, woj. wrocławskie (Aneks do Makarowicz 1989, s. 49-51).*
1991 *Krzemieniarstwo ludności Wyżyny Matopolskiej we wczesnej epoce brązu, (w:) J. Gurba*

(red.) *Schłytek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce środkowowschodniej. Materiały z Konferencji*, Lubelskie Materiały Archeologiczne, t. 6, Lublin.

Bóna I.

1975 *Die Mittlere Bronzezeit Ungarns und Ihre Südöstlichen Beziehungen*, Budapest.

Cabalska M.

1980 *Kultura Otomani a kultura trzciniecka*, APolski, t. XXIV, z. 1, s. 53-65.

Czebreszuk J.

1982 Mikroregion osadniczy ludności z przełomu epoki neolitu w Mamliczu. gm. Barcin, woj. bydgoskie (maszynopis pracy magisterskiej przechowywanej w Instytucie Prahistorii UAM), Poznań.

1987 *Osada ludności z połowy II tys. p.n.e. w Goszczewie, gm. Aleksandrów Kujawski, woj. włocławskie, stan.14. Z badań nad rozwojem kulturowym społeczeństw Kujaw w dobie interstadium epok neolitu i brązu*, Folia Praehistorica Posnaniensia, t. II, s. 199-238.

1989a *Influence of Carpathian Valley Communities on Cultural Integration in Kuiavia in the Period BB – BD* (w:) A. Cofta-Broniewska (red.) *Prehistoric Contacts of the Kuiavian Communities with Other European Peoples*, s. 195-216, Warszawa.

1989b *The „Forest” – East European Cultural Component in the Development of Decline Neolithic Kuiavian Communities* (w:) A. Cofta-Broniewska (red.) *Prehistoric Contacts of the Kuiavian Communities with Other Europeans Communities*, s. 183-194, Warszawa.

Csányi M., Máthé M., Poroszlai J., Szatmari J., Tárnoki J., Vicze M.

1991-1992 *Összehasonlító időrendi tábla a bemutatott bronzkori lelőhelyek anapján* (w:) *Dombokkálta évszázadok. Bronzkori tell – kulturak a Kárpát – medence szíveben*, s. 16-18, Budapest – Szalnok.

Czerniak L.

1994 *Wczesny i środkowy okres neolitu na Kujawach (5400-3650 pne.)*, Poznań.

Czerniak L., Kosko A.

1980 *Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych. Z problematyki badań nad „datowaniem technologicznym” ceramiki kultur neolitycznych w strefie Kujaw*, APolski, t. XXV, z.2, s. 247-280.

Czerniawskij M.M.

1979 *Neolit Belleruskogo Panjamonja*, Mińsk.

Dąbrowski J.

1987 *Stan i potrzeby badań nad kulturą trzciniecką*, (w:) *Kultura trzciniecka w Polsce*, Kraków.

Gardawski A.

1951 *Niektóre zagadnienia kultury trzcinieckiej w świetle wykopalisk w miejscowości Łubna, pow. Sieradz*, WA, t. XVIII, s. 1-84.

1958 *Zagadnienie kultury „ceramiki grzebykowej” w Polsce*, WA, t. XXV, z. 4, s. 287-313.

1959 *Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce*, Materiały Starożytne, t. V, s. 7-190.

1971 *Zagadnienie fazy łódzkiej*, APolski, t. XVI, s. 151-165.

Gediga B.

1978 *Starszy okres epoki brązu na zachodnich ziemiach polskich w zasięgu „kultury przedłużyckiej”*, (w:) W. Hensel (red.) *Prahistoria Ziemi Polskich*, t. III. Wczesna epoka brązu, s. 137-172, Wrocław.

Gedl M.

1975 *Kultura przedłużycka*, Wrocław.

Górski J.

1991 *Osada kultury trzcinieckiej w Jakuszowicach*, cz. I, Kraków.

1993 *Osada kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Nowej Hucie – Mogile, stan. 55. Analiza materiałów*. Część I, Mat. Arch. NH, t. XVI, s. 44-102.

- Guzyński P.
1994 *Z badań nad krzemieniarstwem kultury iwieńskiej na Ziemi Chełmińskiej*, (w:) L. Czerniak (red.) *Neolit i początki epoki brązu na Ziemi Chełmińskiej*, s. 205-221, Grudziądz.
- Jążdżewski K.
1925-1927 *Przyczynki do znajomości kultury prafinńskiej w Polsce zachodniej*, *Prz. Arch.*, t. III, s. 189-201.
- Kadrow S.
1991 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra, cz. I. Rozwój przestrzenny osady z wczesnej epoki brązu*, Kraków.
- Kempisty A.
1978 *Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*, Warszawa.
- Kempisty E.
1972 *Materiały z w. kultury ceramiki grzebykowo – dołkowej z terenu Mazowsza i Podlasia*, WA, t. XXXVII, s. 411-483.
1973 *Kultura ceramiki „grzebykowo – dołkowej” na Mazowszu i Podlasiu*, WA, t. XXXVIII, s. 3-76.
- Kłosińska E.
1987 *Zagadnienie cmentarzysk kurhanowych kultury trzcinieckiej (w:) Kultura trzciniecka w Polsce*, s. 35-55, Kraków.
1991 *La situation des civilisations du bassin de la Prosna et de la Warta (Pologne Centrale) au debut de l'âge de bronze (w:) J. Pavuk (red.) Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Vol. 3, s. 30-38, Bratislava.
- Kopacz J.
1987 *Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej na przykładzie wybranych inwentarzy krzemienych z terenu Krakowa – Nowej Huty*, (w:) *Kultura trzciniecka w Polsce*, s. 171-181, Kraków.
- Kośko A.
1979 *Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu*, Poznań.
1981 *Udział południowo – wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych. Grupa mątewska*, Poznań.
1989 *Cultural Development of Kuiavian Communities during the Late Neolithic and the Neolithic – Bronze Age Interstage in the Aspect of Exogenous Culture – Forming Pattern Reception (w:) A. Cofta – Broniewska (red.) Prehistoric Contacts of Kuiavian Communities with Other Europeans Peoples*, s. 155-181, Warszawa.
1991 *Specyfika rozwoju kulturowego społeczeństw Niżu Polskiego w dobie schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu. Zarys problematyki*, (w:) J. Gurba (red.) *Schyłek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce Środkowowschodniej. Materiały z Konferencji*, Lubelskie Studia Archeologiczne, 6, s. 23-37, Lublin.
- Krygowski B.
1958 *Krajobraz Wielkopolski i jego dzieje*, Poznań.
Geografia fizyczna Niziny Wielkopolskiej. Część I. Geomorfologia, Poznań 1961.
- Makarowicz P.
1989 *Osada kultury iwieńskiej w Rybinach, woj. wrocławskie, stan. 14*, Inowrocław.
1993 *Osada z początku interstadium epok neolitu i brązu w Smarglinie, woj. wrocławskie, stan. 53*, *Spraw. Arch.*, t. XLV, 1993, s. 113-146.
- Miśkiewicz J.
1978 *Kultura trzciniecka*, (w:) W. Hensel (red.) *Prahistoria Ziem Polskich, t. III, Wczesna epoka brązu*, s. 173-196, Wrocław.

- Pearson G.W. & Stuiver M.
1986 *High - Precision Calibration of the Radiocarbon Time Scale, 500 - 2500 BC*, Radiocarbon, vol. 28, No2B, s. 839-862.
- Shennan S.
1982 *Ideology, Change and the European Bronze Age*, (w:) I. Hodder (red.) *Symbolic and Structural Archaeology*, s. 155-161, Cambridge.
1986 *Interaction and Change in the Third Millenium BC Western and Central Europe*, (w:) C. Renfrew & J.F. Cherry (red.) *Peer Polity Interaction and Socio- Political Change*, s. 111-127 Cambridge.
- Stuiver M. & Reimer P.J.
1987 *Radiocarbon Calibration Program, University of Washington Quaternary Isotope Lab. Rev. 2.0 Compiled with Microsoft Fortran 3.3 Copyright Microsoft Corporation 1985*.
- Szulczyński R.
1986 *Osadnictwo w Pradolinie Środkowej Warty w II okresie epoki brązu (maszynopis pracy magisterskiej przechowywanej w Instytucie Prahistorii UAM)*, Poznań.
- Točik A., Vladár J.
1971 *Prehľad ad badania v problematike vyvoja Slovenske v dobe bronzovej*. Slov. Arch. Vol. 19, z. 2, s. 365-412.
- Waldren W.H. & Kennard R.C. (red.)
1987 *Bell Beakers of the Western Mediterranean*, British Archaeological Report. International Series, Vol. 331, Oxford.
- Wiklak H.
1976 *Materiały kultury ceramiki grzybkowo - dotkowej w Polsce Środkowej*, WA, XLI, s. 413-434.
- Wróbel H.
1987 *Z problematyki kultury trzcinieckiej w Polsce środkowo - wschodniej* (w:) *Kultura trzciniecka w Polsce*, s. 57-71, Kraków.

PRZEMYSŁAW MAKAROWICZ

SETTLEMENT OF THE TRZCINIEC CULTURE PEOPLE AT BABIA, KONIN PROVINCE, SITE 6

The work aims at the presentation, cultural/chronological identification and functional/genetic interpretation of evidences of the Early Bronze Age settlement from the site in question.

The settlement at Babia, Konin district, Site 6, is situated in a section of the Warta Pro Gacial Stream Valley that runs evenly with a parallel of latitude (Fig. 1), in the Pyzdry Basin, the latter being the south-eastern part of the Great Poland's Lowland. Its exact location is a sandy hill ca 1200 m to the south from the Warta river. From the north, east and south the site is adjacent to marshes.

In the course of one-season-excavations the area of ca 150 sq. m has been examined. Altogether 17 dug-in features have been registered: one dating from the Early Middle Ages, the others from the Early Bronze Age (Table 1, Fig. 3-5). Mobile artefacts include: 320 pot shreds (266 belly parts, 5 handles, 39 rims, 10 bottoms), 3 pieces of dab clay and 201 flint artifacts (Tables 2-5, Fig. 7-10). Potter is the only category of evidences that can be positively linked with the Early Bronze Age settlement.

To determine degree homogeneity of pottery, selected technological and stylistic elements have been subjected to comparative analyses, comparison being made between excavation squares and in some cases between pits and "the layer" (Tables 6-9, Fig. 4). Results of this procedure allow to assume that the analysed material is homogenous.

Chronologically distinctive rites of pottery places the settlement site at Babia in the period between 1450 and 1400 conv BC (1690-1600 cal BC).

Four technological/stylistic components can be observed within the pottery. They are linked with four cultural traditions, namely with: The Trzciniec culture-KT (the "standard version"), the Otomani culture (KO), the Linin group (GL) of the Niemen culture (?) and the initial stage of the Tumulus culture (KM). KT tradition (the "standard version") and KO tradition appeared to be main chronological and genetic identifications of the assemblage in question, that has numerous analogies from basins of Vistula and Warta rivers, and also from territories south of the Carpathians (cf. Chapter III).

To explain the specific transformation of the material culture of groups living at the settlement at Babia, a reference is made to the concept of the so-called "Trzciniec Horizon" (Koško 1979). This horizon is understood as a taxonomic unit in cultural development of the Polish Lowland, the process that integrated diverse components into one super-regional unit - KT.

Translated by Jerzy Kopacz